

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

*Janova 2
1000 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si*

Visokošolski program Geodezija,
Smer za prostorsko informatiko

Kandidatka:

Nataša Tul

Vinogradniška območja kot posebna oblika poselitve na primeru mestne občine Novo mesto

Diplomska naloga št.: 209

Mentor:

izr. prof. dr. Anton Prosen

Ljubljana, 29. 6. 2006

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana, **Nataša Tul**, izjavljam, da sem avtorica diplomske naloge z naslovom:
**»VINOGRADNIŠKA OBMOČJA KOT POSEBNE OBLIKE POSELITVE NA
PRIMERU MESTNE OBČINE NOVO MESTO«.**

Izjavljam, da se odpovedujem vsem materialnim pravicam iz dela za potrebe elektronske
separatoteke FGG.

Ljubljana, 20.06.2006

Nataša Tul

IZJAVE O PREGLEDU NALOGE

Nalogo so si ogledali učitelji prostorske smeri:

BIBLIOGRAFSKO-DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

UDK: 634.8:711.3 (043:2)
Avtor: Nataša Tul
Mentor: Izr. Prof. dr. Anton Prosen
Naslov: Vinogradniška območja kot posebne oblike poselitve v MONM
Obseg in oprema: 76 str., 9 pregl., 13 sl., 7 pril.
Ključne besede: vinogradništvo, zidanice, kmetijstvo, poselitev

Izvleček

V diplomski nalogi smo preučili vinogradniška območja mestne občine Novo mesto. V ta namen smo predelali temeljne evropske, državne ter občinske dokumente, ki narekujejo razvoj kmetijstva in podeželja. Analizo smo dopolnili s preglednimi kartami območja in fotografijami. Zanimarili pa nismo tudi tradicije in značilnosti v načinu gospodarjenja s prostorom na tem območju. Dejavnost prebivalcev naj bi bila v sozvočju z naravo in ekološko osveščena. Z analizo smo poskušali pripomoči k čim boljšim rešitvam za razvoj tega območja. Ugotovitve naloge naj bi služile načrtovanju in urejanju celotnega obravnavanega prostora.

BIBLIOGRAPHIC-DOCUMENTALISTIC INFORMATION

UDC: 634.8:711.3 (043:2)
Author: Nataša Tul
Supervisor: Assoc. Prof. dr. Anton Prosen
Title: Wine growing areas as a special form of settlement in the example of Novo mesto community
Notes: 73 pages, 9 tables, 13 pictures, 7 supplements
Key words: vineland, settlement, agriculture

Abstract

In our final thesis we have closely examined the wine-growing areas of the municipality of Novo mesto. For this purpose we have studied intensively the fundamental European documents, the official state documents and the official documents of the community, which dictate the development of agriculture and countryside. Clear maps of the area and photos have also been added to the analysis. We have not forgot also about the tradition and characteristics in the way of the land management in this area. The activities of the inhabitants should be in harmony with nature and they should also be ecologically aware. With the present analysis we have tried to help to make the best decision for the development of this area. The findings of the present thesis are intended for land management of the entire discussed area.

ZAHVALA

Za pomoč pri nastajanju diplomske naloge se iskreno zahvaljujem mentorju prof. dr. Antonu Proseni, posebna zahvala gre go. Mojci Tavčar iz Mestne občine Novo mesto za pobudo, ter mojima staršema, ki mi stojita ob strani vsa ta dolga leta.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	25
2	PROSTORSKA ZAKONODAJA	28
2.1	Strategija prostorskega razvoja Slovenije	29
2.2	Uredba prostorskega reda Slovenije	33
2.3	Prostorski red občine	35
3	KMETIJSTVO IN RAZVOJ PODEŽELJA	37
3.1	Mednarodna izhodišča za razvoj kmetijstva	37
3.2	Programi in zakoni na področju kmetijstva v Sloveniji	43
4	OPIS MESTNE OBČINE NOVO MESTO	49
4.1	Legra in meja občine	49
4.2	Območja	49
4.3	Naravno okolje	50
4.3.1	Geomorfologija območja	51
4.3.2	Klimatske razmere	52
4.3.3	Hidrografske razmere	52
4.3.4	Rastlinstvo	53
4.3.5	Živalstvo	54
4.4	Ustvarjeno okolje	54
4.4.1	Poselitev	55
4.4.2	Infrastruktura	56
4.4.3	Kulturna dediščina	57
5	PODEŽELJE IN KMETIJSTVO V MESTNI OBČINI NOVO MESTO	58
5.1	Strategija razvoja kmetijstva in podeželja MO NM	62
5.2	Kmetijske panoge	65
5.3	Finančna sredstva MO NM	68
6	VINOGRADNIŠKA OBMOČJA	70
6.1	Vinska trta	78

6.2	Analize poselitve vinogradniških območij v MO NM	81
7	USMERITVE ZA RAZVOJ VINOGRADNIŠKIH OBMOČIJ	8
7.1	Usmeritve za gradnjo	87
7.2	Turizem in vinske ceste	92
7.3.	Vloga prostorskega planiranja in vinogradništvo v prihodnosti	95
8	ZAKLJUČEK	98

9 PRILOGE

Priloga A: Položaj Mestne občine Novo mesto v Sloveniji

Priloga B: Mestna občina Novo mesto

Priloga C: Karta območij naravne dediščine in naravnih spomenikov

Priloga D: Karta območij kulturne dediščine in kulturnih spomenikov

Priloga E: Karta kmetijskih zemljišč

Priloga F: Področja Natura 2000 ter EPO

Priloga G: Karta območij vinogradniških območij

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Prostorski akti

Preglednica 2: Dolžina cest v MO NM

Preglednica 3: Kmetijska zemljišča v uporabi v MO NM

Preglednica 4: Kmetijska proizvodnja na njivskih površinah in trajnih nasadih v MO NM

Preglednica št. 5: Površne zemljišč v uporabi kmetijskih gospodarstev v MO NM

Preglednica št. 6: Velikostna struktura kmetij glede na površino rabe v MO NM

Preglednica št.7: Družinske kmetije glede na tip kmetovanja v MO NM

Preglednica št. 8: Število Zidanic v vinogradniških področjih MO NM

Preglednica št. 9: Število kleti v Sloveniji

KAZALO SLIK

- Slika 1: Vinogradniška pokrajina nad Stražo
- Slika 2: Obdelovalne površine pri Straži
- Slika 3: Raba prostora
- Slika 4: Tradicionalni vinograd
- Slika 5: Zidanice nad Uršnimi seli
- Slika 6: Zidanice nad Stražo
- Slika 7: Vinogradniška poselitev - Ljuben
- Slika 8: Hram
- Slika 9: Zidanica z manjšim vinogradom nad Uršnimi seli
- Slika 10: Trška gora
- Slika 11: Hram pod Trško goro
- Slika 12: Novejše zidanice pod Trško goro
- Slika 13: Pogled na Trško goro

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

CAP	Common Agricultural Policy
CEMAT	Evropska konferenca ministrov, odgovornih za regionalno planiranje
ESDP	European Spatial Development Policy
DKN	digitalni katastrski načrt
DOF	digitalni orto-foto posnetek
EU	Evropska Unija
EKJUS	Evropski kmetijski jamstveni in usmerjevalni sklad
EPD	Enotni programski dokument
ESU	European economic size unit (Ekonomska velikost kmetijskega gospodarstva)
GERK	Sistem grafičnih enot rabe kmetijskih gospodarstev
GU	Geodetska uprava
KGZS	Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije
KZ	Kmetijska zadruga
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Slovenije
MO NM	Mestna občina Novo mesto
PRO	Prostorski red občine
PRP	Program razvoja podeželja Slovenije
PRS	Prostorski red Slovenije
SAPARD	Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development (Predristopni program EU za kmetijstvo in razvoj podeželja)
SKOP	Slovenski kmetijski okoljski program
SKP	Skupna kmetijska politika Evropske unije
SPRO	Strategiji prostorskega razvoja občine
ZDVVS	Zvezo društev vinogradnikov in vinarjev Slovenije

1 UVOD

Razpoznavne kulturne krajine se ustvarjajo z različnimi načini gospodarjenja v prostoru. Temeljna dejavnost na podeželju ostaja kmetijstvo. Prepoznavni vzorci posameznih krajinskih območij na podeželju tako nastajajo kot posledica kmetovanja in naravnih razmer. Pomembno je sožitje med naravo in človekovimi dejavnostmi v okolju. Ljudje moramo spoštovati naravo in delovati z ekološko ozaveščenostjo.

Diplomska naloga ima za namen preučitev podeželja Mestne občine Novo mesto. Na tej občini je bila namreč predlagana raziskava na temo poselitve vinogradniških območij v mestni občini Novo mesto. Zato diplomska naloga preučuje podeželski prostor občine in podrobneje analizira vinogradniška območja ter poskuša ugotoviti najboljše rešitve za razvoj teh območij. Dodatna spodbuda pri pripravi naloge je bila tudi možnost поблиže spoznati to območje, ki ga odlikujejo razgibana in mehka pokrajina s prav tako mehko dušo njenih ljudi.

Diplomsko nalogo sestavljajo trije tematski sklopi, in sicer:

- Zakonska podlaga
- Opis prostora Mestne občine Novo mesto
- Opis vinogradniških območij v Mestni občini Novo mesto

Struktura diplomske naloge je odraz zastavljene metode dela. Najprej je predstavljen pregled prostorske zakonodaje, ki velja v Sloveniji. Opisana sta temeljna državna akta Strategija prostorskega razvoja Slovenije in Prostorski red Slovenije v povezavi z urejanjem krajine na podeželju. Prvi podaja smernice za razvoj podeželja v povezavi s prevladujočo dejavnostjo-kmetijstvom, drugi podaja temeljna pravila za urejanje ter načrtovanje in enotno izvajanje zakonodaje. Najpomembnejši akt na ravni občin pa je Prostorski red občine. Ta določa podatke parcelno natančno in ti podatki posledično določajo podrobna merila in pogoje za poseg v prostor.

Kot omenjeno, velja kmetijstvo za najbolj razširjeno dejavnost na podeželju. Zato so v diplomski nalogi preučeni temeljni evropski in državni dokumenti, ki narekujejo razvoj kmetijstva in podeželja. Skupna kmetijska politika, Evropska prostorska razvojna politika,

načela CEMAT, SAPARD, in Agenda 2000 predstavljajo mednarodna izhodišča za prenovu podeželja in ohranjanje vseh njegovih vrednot ter hkrati podajajo smernice za Strategijo razvoja slovenskega kmetijstva, kmetijsko zakonodajo ter možnost subvencij za ohranjanje naravnih danosti in zmanjševanjem škodljivih vplivov na okolje nasploh. Za sistem kontrole enot rabe kmetijskih gospodarstev je bil vzpostavljen sistem GERK-ov. Le-ti bodo od sedaj osnova za dodelitev podpor EU.

Pri predstavitvi Mestne občine Novo mesto so nam bili v največjo pomoč sprejeti občinski odloki in kartografski prikazi, ki so jih za potrebe naloge odstopili na tamkajšnji mestni občini. Na prvi pogled ugodne naravne danosti je bilo potrebno temeljito preveriti. Pestrost pokrajine nudi številne možnosti razvoja. Vendar se tudi na tem koncu Slovenije podeželje srečuje s problemi drobitve posesti, širjenjem nekmetijskih dejavnosti na podeželje, izseljevanjem mlajšega prebivalstva, opuščanjem in zaraščanjem kmetijskih površin, slabo komunalno opremljenostjo od središč oddaljenih področij ter problemom črnih gradenj. Težnja prebivalstva ni le golo preživetje, temveč polnejše življenje v vseh pogledih. Zato potrebujejo vedno nove zamisli tudi v kmetijstvu. Slednje je izredno tesno povezano s tradicijo, kar je po eni strani lahko ovira, po drugi pa bogastvo, ki pritegne zaradi izkušenj, ki prehajajo iz roda v rod in so zanimive tudi za turizma željne obiskovalce posameznih območij. V turizmu pa je še veliko neizkoriščenih možnosti.

V zadnjem delu so opisana vinogradniška območja Mestne občine Novo mesto. Preučene so glavne značilnosti teh področij, ki z razdrobljenostjo posesti in preurejanjem zidanic v stanovanjska poslopja dajejo poseben pečat podeželju občine in s tem tudi ohranjajo pestrost vinorodne pokrajine.

Cilj naloge je bil ugotoviti možnosti ohranjanja in morebitnega širjenja vinogradniških območij z namenom razvoja prostora ob hkratni ohranitvi značilnosti kulturne krajine. Analiza naj bi bila (morebitna) podlaga načrtovanju in urejanju obravnavanega prostora. Služila naj ne bi le kot pripomoček urejanja vinogradniških območji, temveč širše, saj so posamezna okolja med seboj povezana in soodvisna, zato jih ne moremo obravnavati ločeno ali izolirano.

Pričakovati je, da bodo preučitev predpisanih prostorskih aktov in vseh »sorodnih«
dokumentov ter naš pogled v preteklost in tradicijo območja, v bodoče pripomogli k boljšemu
načrtovanju izrabe prostora na obravnavanem vinogradniškem območju.

2 PROSTORSKA ZAKONODAJA

Zakon o urejanju prostora ZureP-1 (Uradni list RS, št. 110/02, 08/03, 58/03) je, kot temeljni zakonski akt s področja urejanja prostora, nasledil do tedaj veljavni Zakon o urejanju prostora (Uradni list SRS, št. 18/84, 15/89), Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor (Uradni list SRS, št. 18/84, 37/85, 29/86 in Uradni list RS, št. 26/90, 3/91, 18/93, 47/93, 71/93, 44/97 in 9/2001), Zakon o planiranju in urejanju prostora v predhodnem obdobju (Uradni list RS, št. 48/90, 85/00) ter Zakon o stavbnih zemljiščih (Uradni list RS, 44/97). Zakon določa tudi pogoje za opravljanje dejavnosti prostorskega načrtovanja in določa prekrške v zvezi z urejanjem prostora in opravljanjem dejavnosti prostorskega načrtovanja.

Urejanje prostora po ZureP-1 obsega:

- prostorsko načrtovanje in pripravo strokovnih podlag
- upoštevanje javne koristi pri izvajanju zadev urejanja prostora
- načrtovanje poselitve
- načrtovanje in graditev gospodarske javne infrastrukture
- načrtovanje prostorskih ureditev in graditev v krajini
- opremljanje zemljišč za gradnjo
- uveljavljanje prostorskih ukrepov za izvajanje načrtovanih prostorski ureditev

Pravila za urejanje prostora upoštevajo določila Politike urejanja prostora Republike Slovenije (Vlada Republike Slovenije, 2001), Strategije prostorskega razvoja Slovenije (Državni zbor, junij 2004), mednarodne usmeritve na področju prostorskega razvoja ter družbene, gospodarske in okoljske dejavnike prostorskega razvoja.

Urejanje prostora je v pristojnosti države in lokalnih skupnosti. Oboji pripravljajo in sprejemajo svoje prostorske akte, izvajajo prostorske ukrepe ter druge pristojnosti, določene z zakonom. Ena pomembnejših novosti novega zakona je, da v primeru, ko lokalna skupnost ne opravlja zadev urejanja prostora iz svoje pristojnosti, lahko skladno z zakoni, na stroške lokalne skupnosti te zadeve namesto lokalne skupnosti opravi država.

Namesto dolgoročnih in kratkoročnih planov na državni in občinski ravni je nov zakon uvedel nove oblike prostorskih aktov ter srednji nivo urejanja prostora-regije. Državne akte predstavljajo strateški in izvedbeni prostorski akti.

Preglednica št. 1: Prostorski akti

Državni prostorski akti	Skupni prostorski akti	Občinski prostorski akti
Strategija prostorskega razvoja Slovenije (strateški prostorski akt)	Regionalna zasnova prostorskega razvoja (strateški prostorski akt)	Strategija prostorskega razvoja občine (strateški prostorski akt)
Prostorski red Slovenije (strateški prostorski akt)		Prostorski red občine (izvedbeni prostorski akt)
Državni lokacijski načrt (izvedbeni prostorski akt)		Občinski lokacijski načrt (izvedbeni prostorski akt)
		Lokacijska informacija (izvedbeni prostorski akt)

Za spremljanje stanja na področju urejanja prostora, je ZureP-1 predpisal vodenje zbirk prostorskih podatkov, ki vsebujejo zbirko podatkov o upravnih aktih, zbirko pravnih režimov, zbirko podatkov o dejanski rabi prostora in druge zbirke podatkov v zvezi z urejanjem prostora.

2.1 Strategija prostorskega razvoja Slovenije

Strategija prostorskega razvoja (Uradni list RS 76/2004) podaja osnovne smernice prostorskega razvoja Slovenije. Uporabili smo jo kot eno podlag pri pripravi diplomske naloge. Celotno poglavje je povzetek smernic in navodil oz omenjene strategije. Ta strategija je namreč ena izmed nosilcev urejanja prostora za področje kmetijstva, kar pomeni, da:

spodbuja ohranjanje pridelovalnega potenciala kmetijskih zemljišč, ekološko naravno kmetijstvo, diverzificirane oblike kmetijske proizvodnje in razvoj dopolnilnih dejavnosti, pripravo kategorizacije kmetijskih zemljišč kot podlago za njihovo razvrstitev, skrbi, da se pripravijo programi kmetijstva in prenove vasi, in sicer prioriteto za območja izjemnih krajin, obmejna, obalna, hribovita in zavarovana območja (SPRS, str. 75)

Strategija zahteva, da je razvoj krajine funkcionalno in ekološko naravnan. Omogočati mora zdravo, varno in prijetno bivanje in razvoj ob upoštevanju lokalne identitete pokrajine. Zahteve se spreminjajo glede na prevladujoč tip pokrajine: 1. pretežno naravna, 2. pretežno kulturna krajina in 3. pretežno urbana ter pretežno kmetijska intenzivna krajina.

Na najbolj odmaknjenih področjih se spodbuja razvoj pretežno naravne krajine. Tu je ljudem dostop omejen zaradi naravnih značilnosti in dinamičnosti terena in posledično oteženih pogojev za bivanje ter delo. Zato so v pripravi posebni razvojni programi s področja ekološkega kmetovanja in sonaravnega turizma. Območja se raztezajo predvsem na severu, severozahodu in jugu Slovenije.

Kulturna krajina obsega predvsem od večjih urbanih središč odmaknjena območja, na hribovitih, planotastih in kraških predelih. Ohranjati je potrebno naselbinsko, stavbno in krajinsko dediščino, da se obvaruje prepoznavnost slovenskega prostora. Ta krajina zajema večji del Slovenije, v njej se prepletajo gozdovi, agrarni vzorci in tradicionalne poselitvene kulture.

V zaledju večjih urbanih središč se srečujemo pretežno z razvojem urbanih in kmetijsko intenzivnih območij. Večinoma ležijo v ravninskem svetu. Problem interesov po intenzivni kmetijski dejavnosti, bi bilo potrebno omejiti zaradi varstva kmetijskih zemljišč ter hkrati omogočiti razvoj poselitve. Obenem pa je potrebno paziti tudi na vizualno podobo med grajenimi in naravnimi sestavinami ter prehodom v kulturno krajino.

Programi usmeritve razvoja podeželja in kmetijska dejavnost

Pri načrtovanju dejavnosti je potrebno zagotoviti prepoznavnost krajinskih območij in upoštevati varnostne zahteve, ki so določene s predpisi. Krajinske značilnosti in dediščina se

obravnavajo kot razvojni dejavniki, ki povečujejo privlačnost krajev in regij za prebivalce, investitorje in obiskovalce. Spodbuja se trajnostno rabo dediščine, razvoj turizma v povezavi s kulturnimi vrednotami in tradicionalno kmetijsko dejavnostjo ter povezovanjem območij z oblikovanjem tematskih kulturnih poti.

Pri širjenju, oblikovanju in funkcionalni razmestitvi dejavnosti v poselitvenih območjih se upošteva dejavnike prepoznavnosti posamezne krajine. Pomembni so predvsem stiki med naselji in odprto krajino.

Pomembna so tudi območja zaraščanja, kjer zaradi tega grozi izguba prepoznavnih kulturnih sestavin krajine. Tu se zato kmetijska raba spodbuja. Pri združevanju kmetijskih zemljišč v večje parcele se sledi osnovnim smerem prostora in poljske delitve.

Vse spremembe v prostoru naj bi se izvršile skorajda neopazno, obstoječ vzorec naj bi nadgradila nova struktura. Ob planiranju namenske rabe in ureditvi prostora je potrebno upoštevati tudi arhitekturne in varstvene usmeritve.

Posegi v prostor morajo biti preudarni. Omogočen mora biti nemoten potek naravnih procesov in ločevanje naravnih ekosistemov ter varovanje pred izgubo naravovarstveno pomembnih habitatov. V območjih z naravnimi kakovostmi se zagotavlja take oblike kmetijstva, ki omogočajo sožitje med človekovimi dejavnostmi in naravo.

Kmetijske dejavnosti se prednostno usmerja na območja z visoko možnostjo pridelave. Visok pridelovalni potencial za kmetijsko rabo imajo tla z najboljšimi talnimi lastnostmi. To je predvsem na razgibanem reliefu z najboljšimi talnimi lastnostmi, kjer so najprimernejše lege za trajne nasade. Ta zemljišča so tudi opredeljena kot najboljša kmetijska zemljišča. Določijo se na podlagi ranljivosti sestavin okolja in prostora. Kmetijska zemljišča s slabšimi talnimi lastnostmi, lego, naklonom ali ekspozicijo so opredeljena kot druga kmetijska zemljišča. Pomembno je opredeliti katera kmetijska zemljišča so neprimerna za pridelavo hrane oziroma so primerna samo za določene kmetijske dejavnosti. Na območjih, kjer bi kmetijska dejavnost, kljub slabšemu potencialu, ohranjala kulturno in simbolno kakovost krajine in raznovrstnost naravnih vrednot, se kmetijstvo tudi spodbuja.

Na območjih z visokim in dobrim pridelovalnim potencialom tal za kmetijsko rabo, kjer ne veljajo posebne omejitve izvajanja zaradi varstva podzemnih voda, se lahko izvaja ukrepe posodabljanja kmetijske proizvodnje oziroma agrarne operacije. Upoštevati je potrebno:

- obstoječo krajinsko strukturo
- mrežo poti
- prostorske smeri
- naravne koridorje
- logiko krajinskega vzorca.

Taka območja se tehnološko prilagodi in preoblikuje. Za izboljšanje voda se lahko odredi posaditev avtohtone vegetacije. Kmetovanje mora biti prilagojeno območju zaradi škodljivega delovanja voda in možnih neugodnih vremenskih razmer.

Na podeželju ustrezna koncentracija posesti omogoča, da se ob upoštevanju krajinskega vzorca in ranljivosti okolja, spodbuja kmetijska raba. Trajni nasadi se urejajo v vinorodnih in sadjarskih okoliših. Ne umešča se jih v erozijska, plazovita in nestabilna zemljišča. Pri prenovi je potrebno izbrati tako obliko nasada, da je nevarnost proženja erozije zmanjšana na najmanjšo možno mero.

Na območjih, kjer so agrarne operacije povzročile krajinsko in ekosistemsko osiromašenje, se postopoma sanira z uvajanjem novih vegetacij in z izločanjem določenega dela kmetijskih zemljišč iz rabe.

Pri umeščanju nove poselitve ali infrastrukture je potrebno zagotoviti dovolj velik odmik od območij z visokim in dobrim predelovalnim potencialom oziroma se zagotovi ustrezne tamponske cone zaradi potencialne nevarnosti onesnaževanja tal in s tem zmanjšanje pridelovalnega potenciala. Pri zahtevah za nepovratne spremembe namembnosti kmetijskih zemljišč se upošteva tudi strukturno vlogo v krajini in socialno-gospodarski pomen.

Infrastrukturni objekti ne smejo povzročati drobljenja takih sklenjenih kmetijskih površin.

2.2 Uredba prostorskega reda Slovenije

V skladu z zakonskimi določili in Strategijo razvoja Slovenije določa pravila za urejanje prostora, s katerimi bo zagotovljeno enotno izvajanje Zakona o urejanju prostora ter oblikovane zahteve v zvezi s prostorskim načrtovanjem ter arhitekturnim in krajinskim projektiranjem glede na posamezne značilnosti območij države. V podrobnejših pravilih prostorski red določa tudi merila in pogoje za načrtovanje in graditev objektov iz prostorskih ureditev državnega pomena.

Temeljna pravila za urejanje prostora veljajo na celotnem območju Slovenije in se pripravljajo zlasti za:

- prostorsko načrtovanje
 - členitev prostora
 - načrtovanje poselitve
 - načrtovanje in graditev gospodarske javne infrastrukture
 - načrtovanje prostorskih ureditev in graditev v krajini
 - opremljanje zemljišč za gradnjo
 - uveljavljanje prostorskih ukrepov za izvajanje načrtovanih prostorskih ureditev
- (Povzeto po Pravilniku Prostorskega reda Slovenije, 2003)

Podrobnejša pravila za urejanje prostora se določajo za:

- urejanje posameznih območij urejanja prostora za celotno območje države, ki zahtevajo posebno obravnavo zaradi svojih specifičnih značilnosti
 - območja s posebnimi potenciali in problemi (obmejna območja, obalna, hribovita, gorska območja z naravnimi in kulturnimi kakovostmi ter območja s prostorskimi omejitvami za razvoj)
 - določijo se merila in pogoji za načrtovanje in gradnjo objektov iz prostorskih ureditev državnega pomena.
- (Povzeto po Pravilniku Prostorskega reda Slovenije, 2003)

Pravila za urejanje prostora določajo okvirna napotila, osnovne usmeritve, napotke v obliki zahtev in usmeritev za prostorsko načrtovanje ter predloge za urejanje teoretičnih situacij, ki

pa jih bo treba vsakokrat v konkretnih razmerah prilagajati konkretnim danostim, ki bodo omogočale kakovostne rešitve v konkretnem prostoru.

Uredbe za načrtovanje območja kmetijskih zemljišč v PRS

Uredba določa, da se zasnova kmetijskih območij prikaže v Strategiji prostorskega razvoja občine-SPRO, v okviru zasnove razmestitve dejavnosti in zasnovah posameznih sistemov lokalnega pomena za prostor. PRS predpisuje, da se najboljša in druga kmetijska zemljišča, pomembna za kmetijsko obdelavo opredelijo s prostorskim redom občine. Določijo se na osnovi kategorizacije kmetijskih zemljišč, s katero je opredeljen proizvodni potencial. Določiti pa je potrebno tudi ustreznost prostora za kmetijsko rabo.

V območjih, ki so pomembna za varstvo kulturne dediščine in na področjih, kjer kmetijske površine mejijo na gozdni rob, se ohranja obstoječ obseg kmetijskih zemljišč. Pomembno je ohranjati značilnosti parcelne strukture in gospodarskih poslopij, kot so kozolci, stanovi, skednji, seniki, zidanice v njihovi prvotni postavitvi in rabi. Preprečevati je potrebno zaraščanje kmetijskih zemljišč, posebno na območjih varstva kulturne dediščine in ohranjanja krajine, rastlinskih ter živalskih vrst. Območja, ki so neprimerna za predelavo hrane zaradi trajnega onesnaževanja se lahko namenijo drugim rabam.

Prednost je potrebno dajati širjenju obstoječih gospodarskih poslopij pred uvedbo novih. Grajeno območje se lahko poveča, če to terja velikost ali proizvodna usmeritev kmetije, preusmeritev v obrt ali v kmečki turizem oziroma se gradi nova stanovanjska zgradba za potrebe družine. Načrtovanje izven poselitvenih območij se opredeli in utemelji na podlagi analiz aktov lokalnih skupnosti. Gradnja kmetij zunaj poselitvenih območij se usmerja kot nadomestna ali dopolnilna gradnja na lokacije obstoječih objektov. Uvedba novih kmetij je možna ob zagotovitvi potrebne površine za razvoj.

Za območja ohranjanja narave, ki so ogrožena zaradi agrarnih operacij, je potrebno načrtovati ukrepe, ki zmanjšujejo škodljive vplive. Uvede se postopna sanacija z uvajanjem večjega deleža vegetacijskih ali vodnih oblik oziroma se določena območja, ki niso več primerna za kmetijsko rabo, izloči iz deleža za kmetijsko rabo.

2.3 Prostorski red občine

Poznavanje Prostorskega reda občine je pomembno, ker ga nova zakonodaja uvaja kot ključni izvedbeni akt na ravni občine. PRO bo v prihodnosti podlaga za izdajo gradbenega dovoljenja in zato izredno pomemben za vsakega državljana, ki bo nameraval graditi oz. ki se na tak ali drugačen način na področju lokalne skupnosti ukvarja z okoljem in prostorom. Po zakonu vsebino in postopek za sprejem prostorskega reda občine ureja Pravilnik o vsebini, obliki in načinu priprave prostorskega reda občine ter vrstah strokovnih podlag. Prostorski red občine oziroma njegova vsebina pa mora biti vsebinsko usklajena še s Strategijo prostorskega razvoja Slovenije in Prostorskim redom Slovenije, torej s prostorskima aktoma na ravni države. Predvsem Prostorski red Slovenije podrobneje podaja smernice občinam glede vsebine prostorskega reda.

Zakon o urejanju prostora določa prostorski red občine kot temeljni izvedbeni prostorski akt občine, ki določa pogoje za posege v prostor in je v primeru, da za določeno območje ni sprejetega občinskega lokacijskega načrta podlaga za izdajo gradbenega dovoljenja. Namen prostorskega reda občine je v skladu s strategijo prostorskega razvoja Slovenije ter ob upoštevanju pravil iz prostorskega reda Slovenije določiti območja namenske rabe prostora, določiti pogoje in merila ter ukrepe za načrtovanje v prostoru in pripravo lokacijskih načrtov občine ter pogoje za pripravo projektov po določbah zakona, ki ureja graditev objektov (1.odstavka 62. člena ZUreP-1).

Prostorski red občine v skladu z namenom iz prejšnjega člena določa zlasti:

- območja namenske rabe prostora;
- merila in pogoje za urejanje prostora;
- členitev območja na prostorske in funkcionalne enote, za katere bodo izdelani prostorski akti in merila in pogoji za varovanje prostora;
- ukrepe za izvajanje prostorskega reda (63. člen ZUreP-1)

Prostorski red občine je torej operativni dokument, ki z uvedbo prostorskih režimov zagotavlja izvedbo načrtovanih prostorskih ureditev ter določa namensko rabo prostora in pravila njegove rabe za celotno območje občine. PRO je temeljni izvedbeni občinski predpis

(2. odstavek 62.člena ZUreP-1), ki skupaj s Strategijo prostorskega razvoja občine (SPRO) vzpostavlja obvezni pravni režim rabe prostora in posega vanj. Prav tako je podlaga za izdajo gradbenega dovoljenja po predpisih o graditvi objektov na območjih, ki se ne urejajo z lokacijskimi načrti. V prostorskem redu občine so podatki določeni na parcelno natančno in določajo natančna merila in pogoje za poseg v prostor, ki so za posameznega investitorja prikazani na lokacijski informaciji v primeru, da je prostorski red podlaga za izdajo gradbenega dovoljenja.

3 KMETIJSTVO IN RAZVOJ PODEŽELJA

Pri planiranju razvoja kmetijstva je pomembno upoštevati kmetijsko pridelavo, prostor in socialne razmere. Cilj je izboljšati donosnost in strukturo kmetijstva. Zaradi medsebojnega vpliva kmetijstva na prostor in obratno je eno od izhodišč tudi celostna organizacija kmetijstva v programih prenove podeželja.

V urejenosti kmetijskega prostora se zrcalijo družbenogospodarske razmere, stopnja tehnološkega razvoja in družbene vrednote. Kmetijstvo v današnjem času postaja celovita dejavnost, ki je ne bo mogoče urejati le s trgom, ker so njeni izdelki gospodarsko pomembni tudi v drugih gospodarskih sektorjih, npr. obrti, pa tudi turizmu. Na nekaterih območjih bodo prav posredni učinki kmetijstva postali pomembnejši kot njegova vloga pridelovalca hrane, kar se odraža na velikem delu slovenskega podeželja, kjer je kmetijstvo izgubilo vlogo najpomembnejšega gospodarskega dejavnika.

3.1 Mednarodna izhodišča za razvoj kmetijstva

Za razvoj prostorskega razvoja kmetijstva v Sloveniji so pomembna predvsem mednarodna izhodišča, ki zahtevajo ohranitev in varstvo krajinskih kakovosti, ki jih ustvarja kmetijstvo, pa tudi določila mednarodnih dokumentov, ki postavljajo zahteve za prestrukturiranje v kmetijstvu, varstva okolja in ohranjanju narave.

Skupna kmetijska politika (Common Agricultural Policy, CAP, 1992), Agenda 2000

Skupna kmetijska politika na ravni Evropske unije je dokument, ki določa razvojne smeri evropskega kmetijstva in pomembno vpliva na razmere v prostoru. CAP opredeljuje mnoge prostorske vsebine - ukrepe na strukturnem področju v ožjem smislu (opredeljevanje območij z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo in ukrepi v njihovo korist, kmetijsko okoljski programi, drugi strukturni ukrepi) in tudi za ukrepe za celovit razvoj podeželja.

Kmetijska politika velja za temeljni steber procesa evropske integracije. Ko je bila ustanovljena evropska gospodarska skupnost, so bili v rimski pogodbi navedeni tudi cilji Skupne kmetijske politike-SKP in določilo, da je kmetijstvo kot integrirana politika del

skupnega trga. Da bi se SKP lahko lažje spoprijela z zahtevami spreminjajočega se gospodarstva in politike, je bilo v strukturi te politike od njenih začetkov v zgodnjih 60. Letih naprej uvedenih veliko pomembnih sprememb. V zadnjih letih se je SKP z Macsharryjevo reformo iz leta 1992 odmaknila od cenovne politike usmerjanja trga in se približala sistemu, katerega glavna cilja sta ohranjanje prihodkov kmetov ter večji poudarek na okoljskih vprašanjih. Proces reform je še poglobil sporazum o paketu Agenda 2000, ki je bil sprejet na evropskem svetu v Berlinu leta 1999. Cilj je namreč postopoma nadomestiti ukrepe za ohranjanje in podporo kmetijskih cen z neposredno shemo pomoči, ki bi jo podpirala dosledna kmetijska politika in politika razvoja podeželja.

Agenda 2000 je predstavljala novo politiko pri razvoju kmetijstva in podeželskega prostora. V poglavju za podeželski prostor so bili določeni trije strateški cilji:

- krepitev kmetijstva in gozdarstva. Tu so pomembni ukrepi za podpiranje posodobitve kmetijskih gospodarstev in pridelovanje in trženje kakovostnih visokovrednih kmetijskih proizvodov. Zato bi bilo potrebno dvigniti donosnost kmetijskih gospodarstev s podpiranjem naselitve mladih kmetov in izboljšanjem ureditve predčasnih upokojitev. Razen tega je bilo gozdarstvo prvič priznано kot pomemben dejavnik podeželskega prostora. S tem se uvajajo ukrepi za podporo, če je to ekološko smiselno;
- izboljšanje konkurenčnosti podeželskih območij. Pomembni cilji teh ukrepov so izboljšanje kakovosti življenja v podeželskih občinah in raznovrstnost v novih dejavnostih. Na ta način naj bi se ustvarili alternativni viri dohodkov in zaposlitvene možnosti za kmete in njihove družine ter za podeželske občine;
- varstvo okolja in vzdrževanje podeželske dediščine. S kmetijsko-okoljskimi ukrepi naj bi se podpirali okolju prijazni pridelovalni postopki. Ti ukrepi so edina obvezujoča prvina nove generacije programov za podeželski razvoj in so odločilni na poti za priznanje večnamenske vloge kmetijstva. Okoljski interesi so še poudarjeni; tako se bodo dosedanja izravnalna plačila, ki so se do zdaj namenjala le kmetom na manj razvitih območjih, v prihodnje plačevala tudi kmetom na območjih, na katerih so posebne okoljske omejitve za kmetijstvo.

V Luksemburgu, so leta 2003, sprejeli nov paket reform. Najpomembnejši je dogovor o zamenjavi na proizvodnjo vezane podpore kmetom z novo nevezano obliko plačila (single farm payment - enotno kmetijsko izplačilo), ki se izračuna na podlagi preteklih referenčnih zneskov. Sistem je začel veljati leta 2005, s tem, da lahko države članice odložijo uvedbo sistema do leta 2007, da sprejmejo potrebne prilagoditve. Ključne določbe pa so:

- Prilagodljivo izvajanje na regionalni ravni, še posebej za območja z omejenimi možnostmi,
- Uvedba nacionalnih rezerv za pomoč pri težjih primerih,
- Mehanizem za preprečevanje preseganja proračunskih omejitev,
- Zavezanost komisije, da bo leta 2007 pripravila poročilo o poteku projekta enotnega kmetijskega izplačila.

SKP za uresničevanje zastavljenih ciljev uporablja številne in zelo raznolike mehanizme. Njeno jedro tvorijo pravila in ukrepi, zapisani v predpisih, imenovanih skupne tržne ureditve, ki jih pogosto imenujejo prvi steber skupne kmetijske politike. Sem uvrščamo naslednje skupine ukrepov:

- zunanjetrgovinski ukrepi (uvozne dajatve in podpore za izvoz),
- intervencije na notranjem trgu (javni nakupi, določitev institucionalnih cen, podpore skladiščenju, podpore porabi),
- omejevanje ponudbe (proizvodne kvote, programi prahe),
- neposredna plačila (plačila na ha kmetijske površine ali glavo živali).

Vse večjo težo dajejo v EU ukrepom iz t.i. drugega stebra skupne kmetijske politike, tj. strukturnim ukrepom in ukrepom za razvoj podeželja. To so vsi netržni ukrepi v podporo kmetijstvu:

- okoljski ukrepi in izravnalna plačila za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko pridelavo,
- podpore naložbam v kmetijska gospodarstva,
- podpore za zgodnje upokojevanje, za mlade prevzemnike in za delovno usposabljanje,
- podpore za izboljšave v predelavi in trženju kmetijskih proizvodov,
- podpore gozdarstvu in podpore za strukturne prilagoditve in razvoj podeželskih območij.

Ukrepi skupne kmetijske politike so financirani iz Evropskega kmetijskega usmerjevalnega in jamstvenega sklada (EKUJS ali angl. EAGGF).

SAPARD

SAPARD je bil eden od predpristopnih programov Evropske unije, katerih namen je bil priprava na polnopravno sodelovanje v strukturnih skladih EU. Po programu SAPARD-a je bila predvidena pomoč za spodbujanje vzdržnega razvoja kmetijstva in celovitega razvoja podeželja. Cilji tega programa so bili usmerjeni k pomoči pri usposabljanju za prevzem pravnega reda EU v kmetijstvu (razvoj podeželja in plačilna agencija) in reševanju prednostnih in posebnih težav pri prilagajanju kmetijskega sektorja in podeželskih območij v državah kandidatkah. Ko je 1. maja 2004 Slovenija vstopila v Evropsko unijo, se je zaključilo sklepanje pogodb po programu SAPARD. Izplačila in poročanje pa bodo potekala do konca leta 2006.

Evropski kmetijski jamstveni in usmerjevalni sklad -EKJUS

Izvajanje programa SAPARD se je pokazalo kot dobra priprava na izvajanje ukrepov strukturnih skladov EKJUS, ki so jih pričeli izpolnjevati v drugi polovici leta 2004. Ukrepi so se vzpostavili:

- Za jamstveni del s Programom razvoja podeželja 2004-2006. Ta zajema: kompenzacijska plačila za območja z omejenimi možnostmi za kmetovanje, kmetijsko okoljski ukrepe, pomoč za prilagoditev EU standardom, zgodnje upokojevanje.
- Za usmerjevalni del z Enotnim programskim dokumentom 2004-2006. Vsebuje štiri prioritete: Spodbujanje podjetniškega sektorja in konkurenčnosti; Znanje, razvoj človeških virov in zaposlovanje; Prestrukturiranje kmetijstva in razvoj podeželja; tehnična pomoč.

Evropska prostorska razvojna politika (European Spatial Development Policy, ESDP, 1999)

Evropska prostorska politika dejavnosti kmetijstva ne vidi v samostojnih območjih. Poudarja tesno zvezo med kmetijstvom in podeželjem, saj kmetijska politika določa razvoj mnogih podeželskih območij. ESDP poudarja tudi negativne vidike intenziviranja, koncentracije in specializacije kmetijske pridelave, ker to vpliva na poenostavitev strukturne zgradbe krajin, opuščanje tradicionalnih metod gospodarjenja, uničenje mokrišč, onesnaževanje voda in zmanjševanje biotske raznovrstnosti.

Kmetijstvo mora upoštevati predvsem okoljske standarde, svojo dejavnost pa mora prilagajati tudi varstvu kulturne in naravne dediščine ter razvoju poselitve in infrastrukture. V okviru prostorske politike podeželskih območij ESDP predlaga:

- spodbujanje razvoja raznovrstnih razvojnih strategij, ki temeljijo na notranjih možnostih podeželskih območij; poudarja pomen podpore izobraževanju in ustvarjanju delovnih mest v kmetijstvu;
- povečanje pomena malih in srednjih naselij v podeželskih območjih kot središč regionalnega razvoja;
- zagotavljanje vzdržnega kmetijstva, uporabo okoljske preventive in raznovrstno kmetijsko rabo kmetijskih zemljišč;
- izmenjavo izkušenj med podeželskimi območji;
- tesnejše povezovanje med urbani in podeželskimi območji v smislu oblikovanja funkcionalnih regij.
- Poleg tega ESDP poudarja tudi:
 - upoštevanje pomena biotske raznovrstnosti v okviru kmetijske dejavnosti,
 - ohranjanje in primeren razvoj kulturnih krajin s posebnimi vrednotami,
 - vlogo kulturne in naravne dediščine pri regionalnem razvoju in turizmu,
 - varstvo tal z ukrepi za preprečevanje erozije, uničevanja tal in čezmerne rabe.

V Sloveniji se te usmeritve deloma že uresničujejo s postopki prostorskega urejanja, ki potekajo skladno z veljavno prostorsko zakonodajo. Ti postopki vključujejo preverjanje ustreznosti posegov v prostor z vidika varstva naravne in kulturne dediščine, pa tudi z vidika kmetijstva in drugih rab in dejavnosti ter infrastrukture. V našem prostoru je varstvo

kmetijskih zemljišč zagotovljeno s področno zakonodajo. Ta je zelo omejevalna in preprečuje posege na kmetijska zemljišča tudi v primerih, ki bi bili urbanistično in krajinsko sprejemljivi ali celo zaželeni.

Zahteve, ki poudarjajo varstvo okolja, se pri nas uresničujejo na podlagi standardov in normativov na področju onesnaženja tal in voda. Študije in postopki za presojanje vplivov na okolje, ki se pripravljajo vzporedno s prostorskimi dokumenti, se za kmetijsko dejavnost praviloma ne pripravljajo.

Evropska konferenca ministrov, odgovornih za regionalno planiranje (CEMAT)

Evropska konferenca ministrov, odgovornih za regionalno planiranje (CEMAT), deluje v okviru Sveta Evrope, ki vključuje vseh njenih 44 držav članic. Njen namen je zagotoviti trajnostni prostorski razvoj evropske celine. Predstavniki držav članic se redno sestajajo že od leta 1970 in proučujejo izzive regionalnega ali prostorskega načrtovanja ter se pri tem zlasti usmerjajo na trajnostni gospodarski, okoljski in družbeni razvoj v razširjeni Evropi.

Evropska listina o regionalnem in prostorskem načrtovanju se zavzema za celostno, funkcionalno in dolgoročno politiko načrtovanja, s katero naj bi dosegli:

- uravnotežen družbeno-gospodarski razvoj v regijah;
- izboljšanje vsakodnevnih življenjskih razmer;
- odgovorno gospodarjenje z naravnimi viri;
- varstvo okolja in razumno rabo tal.

Ta načela delijo prostor na več območij s posebnimi značilnostmi in vprašanji, to je območij, na katerih so potrebni določeni ukrepi. To so:

- urbana območja, na katerih je kmetijstvo v nenehnem neskladju z rastjo mest, infrastrukturo in onesnaženostjo,
- podeželska območja, na katerih je kmetijstvo z gozdarstvom prevladujoča dejavnost in ima veliko vlogo v primarnem, terciarnem in kvartarnem gospodarskem sektorju,
- gorska območja, ki so zaradi naravnih razmer sorazmerno omejena, kmetijstvo pa lahko prispeva k spodbujanju primerne gospodarske osnove za življenje v teh predelih,

- obalne regije, v katerih so primarne dejavnosti pogosto izrinjene zaradi drugih dejavnosti, prometa, turizma in urbanizacije ter
- ravnine in naplavne ravnice, območja sanacij in obmejna območja.

Vodilna načela opredeljujejo, naj bi se podeželska območja avtonomno razvijala z medsebojno uskladitvijo bivalnih, gospodarskih, rekreacijskih in naravnih funkcij. Ta usmeritev je bistvenega pomena za prostorski razvoj Slovenije, predvsem pa v razvoju slovenskega podeželja. Na podeželju je potrebno ohranjati in razvijati gospodarsko učinkovito kmetijstvo, ki bo hkrati soustvarjalo kakovostne razmere za življenje, torej poseljenosti podeželja, pa tudi za ohranitev biotske raznovrstnosti in kulturnih vrednot.

3.2 Programi in zakoni na področju kmetijstva v Sloveniji

Strategija razvoja slovenskega kmetijstva (1992)

Na podlagi analiz stanja v kmetijstvu je podala vizijo razvoja slovenskega kmetijstva ter posredno tudi kmetijskega prostora. Na podlagi navedenih upravnih ukrepov je bilo iz nje mogoče sklepati kam bo šel prostorski razvoj kmetijskega prostora. V strategiji je bila pridelava hrane uvrščena za drugimi, širšimi narodnogospodarskimi interesi, kot so: poseljenost, obdelanost in kulturni videz krajine ter ekološka sprejemljivost.

Pomanjkljivost te strategije naj bi bila v preveliki nagnjenosti k ohranjanju tradicionalne tehnologije, ki bi lahko ovirala zeleni način življenja nekaterih prebivalcev. Kljub pomanjkljivosti je strategija ohranila proizvodne sposobnosti zemljišč za kmetijstvo in poseljenost podeželja in hkrati skrbela tudi za ohranjanje kulturne krajine ter ekološko sprejemljivost pridelovalnih postopkov.

Program reforme kmetijske politike

Na podlagi Strategije razvoja slovenskega kmetijstva, je leta 1998 nastal program reforme kmetijske politike. Je zelo operativen, prinaša predloge ukrepov. Njegova pomanjkljivost pa je prostorski del. Želi ustaviti zaraščanje in v povezavi s tem tudi poseljenost podeželja, njegov celosten razvoj, posodobiti kmetijstvo in omogočiti okolju bolj prijazno pridelavo. Ukrepi naj bi pripomogli k makroekonomskim ciljem države, kakršno je tudi znižanje

inflacije. Pomagali naj bi ohraniti socialno ravnotežja, omogočil zaposlovanje ter posodobitev živilskopredelovalne industrije ter uvajanje evropskih podpor.

Reforma obsega štiri stebre, ki bi morali učinkovati kot povezan sistem. Prvi steber reforme kmetijske politike obsega tržno – cenovno politiko, katere vloga naj bi se postopno zmanjševala. Drugi steber je usmerjen neposredno v prostor, saj predvideva neposredna plačila na enoto (hektar) kmetijske površine. Predvideni so štiri ukrepi: EKO 0, EKO 1, EKO 2 in EKO 3. Kljub temu, da imajo samo plačila iz naslova EKO 1 točno opredeljena območja za njihovo usmerjanje, imajo vse pomembne prostorske učinke.

Tretji steber kmetijske reforme je namenjen prestrukturiranju proizvodnje, ukrepom za povečanje učinkovitosti in konkurenčnosti, izboljšanju zemljiške in posestne strukture, razvoju dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, učinkovitejši tržni organiziranosti ipd. Ta steber v prostorskem smislu pomeni spremembo prostorskih razmerij, predvsem pri posodobitvi tehnologij in posledičnih sprememb v prostoru. Opredeliti je treba območja, v katerih je posodabljanje ob ustreznih usmeritvah in možnostih posodabljanja prednostna usmeritev. Četrty steber kmetijske reforme je namenjen razvoju podeželja. Vključuje programe obnove vasi, regionalne programe za večja območja in možnost vključevanja v druge regionalne programe. S tem kmetijski sektor poudarja svojo socialno vlogo, ki se kaže v poseljenosti podeželja in vzdrževanju kulturne krajine.

Zakon o kmetijskih zemljiščih iz leta 1996

Določil je varstvo za najboljša kmetijska zemljišča. Vendar se je pozidava kmetijskih zemljišč nadaljevala, ponekod celo na način, ki je s prostorskega vidika manj zaželen in utemeljen, a zaradi togosti omejitev edini možen. Na podlagi tega zakona je treba pripraviti novo kategorizacijo, ki bi bila ustrežnejša podlaga za opredelitev najboljših kmetijskih zemljišč.

Ta zakon je med drugim prinesel spremembo opredelitve kmetijskih zemljišč, tako da je do takrat uveljavljene kategorije, ki so še vedno v večini veljavnih prostorskih planov, preimenoval. Tako je *1. območje kmetijskih zemljišč* zamenjano s kategorijo »najboljša kmetijska zemljišča«, *2. območje kmetijskih zemljišč* pa s kategorijo »druga kmetijska zemljišča«. Obseg in prostorska razporeditev obeh kategorij se s tem zakonom nista spremenili.

Zakon v 8. členu »izjemoma dovoljuje posege na najboljša kmetijska zemljišča, kadar gre za:

- izkoriščanje rudnin državnega pomena ,
- gradnjo državnih infrastrukturnih objektov,
- gradnjo objektov za urejanje vodnega režima za obrambo pred poplavami, erozijo, varstvo vodnih količin in zalog, varstvo kakovosti voda ter vzdrževanje vodotokov,
- dodatno opremljanje z dejavnostmi, ki so nujne v naselju,
- gradnjo objektov, ki se uporabljajo predvsem za kmetijsko proizvodnjo,
- gradnjo objektov za zaščito in reševanje v naravnih in drugih nesrečah in
- gradnjo pokopališč.«

Vse izjeme so dovoljene, kadar za zelene posege ni na voljo drugih kmetijskih zemljišč ali manj primernih zemljišč za kmetijsko proizvodnjo oziroma gozdov. V tem pogledu je zakon omilil zahteve za varstvo kmetijskih zemljišč, ki so bile uveljavljene v prejšnjem zakonu.

Zakon o kmetijstvu (UL RS, št. 54/2000)

Pomemben je 27. člen zakona, kjer so navedeni ukrepi kmetijske strukturne politike.

Usmerjajo k povečevanju učinkovitosti in konkurenčnosti pridelave ter predelave kmetijskih pridelkov oziroma živil, h okolju prijazni kmetijski dejavnosti in ohranjanju poseljenosti podeželja ter krajine, ob upoštevanju okoljske in naravovarstvene sprejemljivosti. Ti ukrepi pomenijo tudi podporo kmetijski dejavnosti in z njo povezanimi dejavnostmi na podeželju ter podporo izboljšanju razmer bivanja in dela prebivalcev na teh območjih, da bi ohranili poseljenost in krajino ter ohranjali naravo in druge vrednote na podeželju.

V 29. členu so kot območja, na katerih naj bi se uveljavljale tovrstne podpore, navedena območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko dejavnost, in sicer hribovska in gorska območja, druga območja s slabšo rodovitnostjo kmetijskih zemljišč in s slabšo demografsko strukturo ter območja s posebnimi naravnimi omejitvami, na katerih je ohranjanje kmetijske dejavnosti potrebno za okolju prijazen razvoj podeželja in ohranitev krajine. S podporami naj bi spodbujali tako rabo kmetijskih zemljišč, ki prispeva k ohranjanju in izboljšanju naravnih virov, virov pitne vode, krajine in biotske raznovrstnosti, preprečevali zaraščanje kmetijskih zemljišč in ohranjali kulturno dediščino ter naravne vrednote, kjer se uveljavlja kmetijska dejavnost.

Slovenski kmetijsko okoljski program (v nadaljevanju: SKOP)

SKOP podpira kmetijstvo v njegovi okoljski funkciji ter skozi okoljska in krajinska neposredna plačila na enoto kmetijskega zemljišča. Omogoča postopen prehod na okolju bolj prijazen način kmetovanja. Namen SKOP-a je uveljavljanje kmetijske pridelave, ki bo ustrezala potrebam potrošnikov ter bo varovala zdravje ljudi, zagotavljala vzdržno rabo naravnih virov in omogočala ohranjanje biotske pestrosti ter značilne slovenske krajine.

Poseben poudarek je na varstvu okolja. Cilji SKOP-a so uvrščeni v štiri skupine:

- zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje,
- ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine,
- varovanje zavarovanih območij in
- izobraževanje in uveljavljanje.

SKOP ni prostorsko naravnan dokument, vendar pa ima njegovo izvajanje lahko pomembne učinke v prostoru. V programu tudi ni opredeljenih meril za varstvo kulturne dediščine. S predvidenimi ukrepi pa vseeno lahko prispeva k ohranjanju slovenskih kulturnih krajin in območij z velikimi naravnimi vrednostmi ter zmanjša negativne učinke kmetovanja, ki se danes kažejo v stopnji onesnaženosti tal in voda.

Program razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004-2006

Program razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004-2006 (PRP) je pripravilo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano in velja za celotno območje Republike Slovenije. PRP za Slovenijo 2004-2006 se je začel 1. januarja 2004 in se bo končal 31. decembra 2006. Programa podpira izvajanje razvojne politike na podeželju ter povezovanje različnih sektorjev, da se bo trajno povečala kakovost življenja in dela ljudi v podeželskih območjih. Pozornost se posveča uravnoteženemu regionalnemu razvoju ob upoštevanju socialnih in okoljskih vidikov.

V okviru PRP imajo sektorsko naravnani razvojni programi možnost razviti se v celostne programe, ki bodo upoštevali, da je bistvo kmetijskega, pa tudi splošnega gospodarskega in

socialnega razvoja, optimalna raba domačih virov hkrati z ohranjanjem in zaščito narave in naravnih virov.

Prednostni nalogi sta sonaraven razvoj kmetijstva in podeželja ter ekonomsko in socialno prestrukturiranje kmetijstva. Prva naloga je predvsem varovanje naravnih virov, ohranjanje značilnih elementov krajine in poselitvene strukture na podeželju. Druga naloga pa je usmerjena k povečevanju kakovosti proizvodnje in izboljšanju starostne strukture kmetov ter izvajanju EU standardov na področju varovanja okolja.

Uredba o plačilih za ukrepe programa Razvoja podeželja za Republiko slovenijo 2004-2006, za leto 2006

Kakor je razvidno iz zgoraj omenjene uredbe in njenih dopolnitev (objavljeno v Uradnem listu RS št. 46/2006) se izvajajo štiri ukrepi. In sicer gre za izravnavanje plačil za območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (ukrep OMD), 21 kmetijsko okoljskih ukrepov (SKOP), zgodnje upokojevanje ter tehnično pomoč. Uredba uvaja GERK-e. Višina plačil za ukrep OMD pa ostaja na enaki ravni. Upravičenci ne morejo na novo prevzemati petletnih obveznosti SKOP-a, obstajajo izjeme. Tudi povečanje površin je mogoče le v okviru obveznosti prvega leta.

Izravnalna plačila za ukrep OMD se glede na uredbo izplačujejo za hribovska in gorska območja, druga območja ter s posebnimi omejitvami. V uredbi so določeni pogoji, prevzemanje odgovornosti, izobraževanje in seznam območij za ukrepe SKOP, ki se v letu 2006 nanašajo na:

- Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje
- Ohranjanje naravnih danosti, biotske pestrosti, rodovitnosti tal in tradicionalne kulturne krajine
- Varovanje zavarovanih območij

Tehnična pomoč je namenjena spremljanju, vrednotenju in preverjanju izvajanja ukrepov, usposabljanje za izvajanje PRP, vzpostavitvi sistema spremljanja in evalvacije PRP in sodelovanja z nevladnimi organizacijami ter obveščanju in promociji.

Sistem grafičnih enot rabe kmetijskih gospodarstev - GERK

Sistem grafičnih enot rabe kmetijskih gospodarstev za ukrepe kmetijske politike, je bil vzpostavljen za potrebe kontrole plačil EU na kmetijsko površino. Gerki so grafične enote rabe kmetijskih gospodarstev, ki odražajo dejansko stanje v naravi.

GERK je strnjena površina kmetijskega zemljišča z isto vrsto dejanske rabe, ki je v uporabi enega kmetijskega gospodarstva in na kateri raste ena vrsta kmetijske rastline, razen izjem. Za vinogradniška območja velja, da vinograd, katerega del predstavlja terase, del pa vertikalno zasajene trse, ne predstavlja ene same enote, ampak sta to dve. Za gozdna zemljišča bo naknadno vzpostavljen sistem. Veljavni GERK-i so tisti, ki jih je nosilec KMG-kmetijski gospodarstvo, v postopku obravnave pri pooblaščenem strokovnem sodelavcu uskladil in podpisal.

Sistem je bilo nujno vzpostaviti zaradi slabe položajne natančnosti obstoječih grafičnih podatkov digitalnega katastrskega načrta (DKN), vsebinske nepravilnosti katastra ter zaradi napak v katastru dejanske rabe kmetijskih zemljišč. Podatki GERK-ov bodo temelj za dodelitev plačil na površino za različna neposredna plačila EU, programa SKOP, OMD ter v pomoč Agenciji za kmetijske trge in razvoj podeželja.

Od letošnjega leta naprej bodo nosilci kmetijskih gospodarstev vlagali zahteve za plačila na površino le na osnovi veljavnih GERK-v, ki jih bodo predhodno za tekoče leto uskladili z dejanskim stanjem v naravi. Skrbnikom se bodo posredovale vse morebitne spremembe. Za sedaj je to MKGP, postopoma pa bo to postala posamezna upravna enota.

4 OPIS MESTNE OBČINE NOVO MESTO

Mestna Občina Novo mesto je ena izmed enajstih mestnih občin Slovenije. Novo mesto je prestolnica Dolenjske in regijsko središče. Položaj mestne občine je prikazan v Prilogi A..

Središče občine je mesto Novo mesto. Mesto leži ob reki Krke. Koordinate mesta: 45°48'13" severne geografske širine, 15°10'31" vzhodne geografske dolžine, nadmorska višina pa je 202m. (Geografski atlas Slovenije, 1998)

4.1 Lega in meja občine

Občina Novo mesto leži na JV delu Slovenije, je središče JV Slovenije. Od nekdanj največje občine Slovenije so se odcepile občine Šentjernej, Škocjan (obe leta 1995), Dolenjske Toplice, Mirna Peč in Žužemberk (vse leta 1999). Za nove občine so se prebivalci januarja 2006 odločili še na območju Straže in Šmarjeških Toplic.

Tako meji na severu na občino Trebnje, na vzhodu na občini Škocjan in Šentjernej, na jugu na Republiko Hrvaško, občini Metlika in Semič, na zahodu pa na Dolenjske Toplice, Žužemberk in Mirno Peč.

4.2 Območja

V MONM so naselja večinoma enakomerno razporejena po celotnem ozemlju. Nastala so tam, kjer je bilo mogoče oblikovati komplekse kmetijskih zemljišč. Zasnova naselij je pogojena z agrarno reprodukcijo. Prevladujejo naselja gručastega tipa, nekatera prehajajo v tip razloženega naselja, na vinorodnih pobočjih in ožjih dolinah, pa se srečamo z obcestnimi naselji. Priloga B: Mestna občina Novo mesto.

Krajevne skupnosti-

V občini so naslednje krajevne skupnosti: Bela Cerkev, Birčna vas, Bršljin, Brusnice, Bučna vas, Center, Dolž, Drska, Gabrje, Gotna vas, Kandija - Grm, Ločna - Mačkovec, Majde Šilc,

Mali Slatnik, Mestne njive, Otočec, Podgrad, Prečna, Regrča vas, Šmarjeta, Šmihel, Stopiče, Straža, Uršna sela in Žabja vas.

Naselja

V občini se nahajajo naslednja naselja : Bela Cerkev, Birčna vas, Boričevo, Brezje, Brezovica, Brezovica pri Stopičah, Čelevec, Češča vas, Črešnjice, Črmošnjice pri Stopičah, Daljni Vrh, Dobovo, Dol pri Šmarjeti, Dolenja vas, Dolenje Grčevje, Dolenje Kamenje, Dolenje Karteljevo, Dolenje Kronovo, Dolenje Lakovnice, Dolenji Suhadol, Dolnja Težka Voda, Dolnje Mraševo, Dolž, Draga, Drganja sela, Družinska vas, Gabrje, Golušnik, Gorenja vas pri Šmarjeti, Gorenje Grčevje, Gorenje Kamence, Gorenje Kamenje, Gorenje Karteljevo, Gorenje Kronovo, Gorenje Lakovnice, Gorenje Mraševo, Gorenji Suhadol, Gornja Težka Voda, Gradnje, Grič pri Klevevžu, Gumberk, Herinja vas, Hrib, Hrib pri Orehku, Hrušica, Hudo, Igljenik, Jama, Jelše pri Otočcu, Jugorje, Jurka vas, Jurna vas, Koglo, Konec, Koroška vas, Koti, Križe, Kuzarjev Kal, Laze, Leskovec, Lešnica, Loke, Lutrško selo, Mala Cikava, Mala Strmica, Male Brusnice, Mali Cerovec, Mali Orehek, Mali Podljuben, Mali Slatnik, Mihovec, Novo mesto, Orešje, Otočec, Paha, Pangrč Grm, Petane, Petelinjek, Plemberk, Podgora, Podgrad, Potok, Potov Vrh, Prapreče pri Straži, Prečna, Pristava, Radovlja, Rajnovšče, Rakovnik pri Birčni vasi, Ratež, Rumanja vas, Sela, Sela pri Ratežu, Sela pri Štravberku, Sela pri Zajčjem Vrhu, Sela pri Zburah, Sevno, Smolenja vas, Srebrniče, Srednje Grčevje, Stopiče, Stranska vas, Straža, Strelac, Suhor, Šentjošt, Škrjanče pri Novem mestu, Šmarješke Toplice, Šmarjeta, Štravberk, Travni Dol, Trška Gora, Uršna sela, Vavta vas, Velike Brusnice, Veliki Cerovec, Veliki Orehek, Veliki Podljuben, Veliki Slatnik, Verdun, Vinica pri Šmarjeti, Vinja vas, Vinji Vrh, Vrh pri Ljubnu, Vrh pri Pahi, Vrhe, Zagrad pri Otočcu, Zajčji Vrh pri Stopičah, Zalog, Zbure, Žaloviče, Ždinja vas, Žihovo selo.

4.3. Naravno okolje

Območje občine je naravno geografsko zelo raznoliko. Geografska raznolikost pogojuje tudi raznolikost pogojev gospodarjenja oziroma rabe prostora.

4.3.1 Geomorfologija območja

Značilen za območje je kraški relief s prevladujočo slemenitvijo smer sever-jug. Matično podlago tal novomeške občine predstavljajo pretežno rjava karbonatna tla, ki so nastala na apnencu in dolomitu, različne globine. Ob vznožju hribovitega sveta in na ravnini ter na dnu vrtač, so tla globoka ter rodovitna. Zato so primerna za kmetijstvo. V zgornjem in srednjem delu pa so plitvejša, skalni osamelci in izpranost na nagnjenih terenih pa ne ponujata boljše izrabe prostora. Tla so primerna zgolj za pašnike in močno izpostavljena suši.

Na prehodu med ravnino in hribovitim svetom se razprostirajo terase, ki imajo predvsem ilovnato strukturo. Zato so zmerno rodovitna in težja za obdelavo. Tudi na tem območju predstavlja oviro za obdelavo plitvost tal in izrazita površinska skalovitost.

V nižinskem delu je največ naplavin (aluvialne naplavine), mestoma s sedimenti proda in peska. Kjer so tla dovolj globoka so primerna podlaga za intenzivno poljedelstvo. Drugače pa se pojavlja omejitveni dejavnik vlažnosti tal.

Med najbolj rodovitnimi tlemi v občini so evritična rjava tla, ki se razprostirajo na glinah in ilovicah nekarbonatnega značaja. To so območja levega in desnega brega Krke, v straški kotlini od Zaloga do Češče vasi in Prečne.

Na območjih s prekomerno vlago so pogosta ogljena-podtalna voda in psevdogljnena tla na ilovicah nekarbonatnega značaja. Območja, ki so podvržena poplavam ali imajo preveliko vlage so manj primerna za kmetijsko rabo. Pojavljajo se na območju reke Krke ter ob pritokih Temenice, Radulje in drugih manjših potokih. Psevdoglinena tla pa se v večjem obsegu pojavljajo na območju opekarne Zalog.

Gričevnat svet sestavljajo apnenci, dolomiti in laporji. Mestoma se na njih pojavljajo rendzine. To so plitve prsti s precej kamenja. Slabo zadržujejo vodo, zato je na njih rastlinstvo pogosto izpostavljeno suši. Večino tega območja je zaraščenega z gozdom. Taka tla so manj primerna za njive. Koristnejša so za košnjo, pašo in ekstenzivno sadjarstvo.

Na širokem dnu novomeške kotline prevladuje plitvi kras z vodoravnimi vodnimi jamami, značilen dinarski kras pa najdemo na obrobju Ajdovske planote, Kraškega hribovja Gorjancev in Radohe, kjer so značilna globoka brezna. Na celotnem območju so odkrili približno 150 jam. Najbolj znana je Lukenjska jama. Znane pa so še Rupa na Brodu, Straško brezno v Drganjih selih, Kopitarjeva prepadna pri Stranski vasi, Gabrovska in Mihovska jama.

4.3.2 Klimatske razmere

Za občino Novo mesto je značilno pretežno celinsko podnebje s toplimi poletji in mrzlimi zimami. Po podatkih Urada za meteorologijo letna količina padavin znaša 1100mm. Količina padavin narašča od februarja do julija/avgusta, pada pa do meseca novembra. Nevihte so najpogostejše od maja do avgusta, letno ji je okoli 50.

Srednja letna temperatura tako znaša 9,4°C (povprečna maksimalna temperatura 14,8°C, minimalna povprečna temperatura je 4,7°C).

Najbogatejši meseci s sončnim obsevanjem so meseci od maja do avgusta, največ sončnih ur pa je namerjenih julija. Najmanj sonca je decembra. V povprečju je število ur s sončnim obsevanjem 1851 na leto.

Prevladuje severovzhodni, vzhodni in južni veter. Najbolj vetrovno je od februarja do aprila. Število dni s snežno odejo se giblje med 20 in 110, narašča od novembra do januarja, nato pa upada. Najbogatejša s snegom sta januar in december. Čez vse leto je približno 90 meglenih dni. Slana je najpogostejša aprila.

4.3.3 Hidrografske razmere

Na območju MO NM je reka Krka najdaljša in najpomembnejša reka. Njen vodotok niha med 2 in 300m³/s. Je značilna kraška reka. Tik ob njeni strugi je več kraških izvirov. Oblikovala je dve značilni obvodni krajini: ravninsko in reliefno razgibano na ožjem mestnem območju Novega mesta. Strme brežine, ki so bile pomembne za nastanek mesta Novo mesto so slabo

dostopne in težavne z vidika vzdrževanja. Varovalni gozd, ki jih porašča je ekološko pomembna prvina (nedostopen, naravno ohranjen) Poplavne ravnice so bolj dostopne. Obvodni svet je pester. Predstavlja velik povezovalni člen v strukturi Novega mesta. Glede na relief in širino vodotoka pa je tudi neke vrste prostorska bariera. Pomemben dejavnik je onesnaženost vode, ki jo uvršča v 2.-3. kakovostni razred. Njeni potenciali pa se kljub temu vežejo na vodno in obvodno rekreacijo, šport, turistične dejavnosti v povezavi z zelenimi površinami.

Pomemben je tudi vodotok Težka voda priteče v Krko iz juga. Spremlja ga bogata obrečna vegetacija, ki predstavlja zeleni koridor. Na območju Pogancev in Gotne vasi močno vijuga, na odseku pod Regrčjo vasjo pa se na levem pobočju spremni v strmo, na desnem pa se uravna. Obvodni svet je tako močno okrnjen.

Reka Temenica predstavlja za samo mesto Novo mesto eno ekološko najvrednejših območij. To je tipična kraška ponikalnica s suhimi strugami, bruhalniki, ponori in požiralniki, zato že sama po sebi predstavlja izjemno naravno strukturo. Izvirno dolino Temnice predstavlja Luknja, ki je izjemno zanimiva zaradi naravnih danosti kot tudi kulturne dediščine. Zavarovana je kot spomenik. Na območju BTC-kompleksa pa je obvodno pokrajino uničila izgradnja nasipov, objektov in ograje, ki so predimenzionirani

Ostali potoki, ki imajo poseben habitatski pomen zaradi njihove ohranjenosti: Gospodična, Lešnica, Rateški potok, Žerjavinski pot, Šajsar, Bršljinski potok. (Turistični informacijski center Novo mesto)

4.3.3 Rastlinstvo

Na območju Dolenjske je največja redkost listopadni grm rumeni sleč ali azaleja, raste na štirih med seboj ločenimi rastišči. Najbolj ugodni pogoji za njegovo rast so kislata tla z rožencem. Raste na robu gozdov ali jas. Najpogosteje v združbi s kostanjem, bukvijo in gradnom. Je redka in zato privlačna vrsta hrasta. Zaradi svojih posebnih ekoloških zahtev je pomembno pravilno gospodarjenje.

Drevesne posebnosti pa predstavljajo še sekvoje na grajskem vrtu na Ruperčvrhu, najdebelejša lipa na Dolenjskem se nahaja na Trški gori. Najdebelejši hrast pa na Hribu pri Škrjančah.

Na območju Gorjancev prevladujejo predvsem bukovi gozdovi. Pomembna sta dva pragozda ostanka na Ravni Gori in Trdinovem vrhu. Gozdove razbijejo in naredijo pestrejše floristične košenice in gozdne združbe. Dolino so predlagali za krajinski park in tako zavarovano območje.

4.3.4 Živalstvo

Na območju številnih kraških izvirov najdemo številne endemične vrste podzemnih živali. Velika vrstna pestrost je značilna tudi za dvoživke in vodne ter obvodne ptice. Reka Krka je ena najbogatejših vod z ribami. Od izvira do izliva v Savo se v reki nahaja približno 30 vrst različnih ribjih vrst (postrvi, somi, ščuk,...) salmonidov in ciprinidov.

V gozdovih se ravno tako skriva pestra paleta živali. Za lov je zanimiva divjad, v nižjih predelih tako prevladujejo fazani, zajci, divji prašiči in srnjad, v višjih legah pa jeleni. Na gorjancih in roških gozdovih pa najdemo še rjavega medveda. Ris je naseljen v Brezovi rebri nad Stražo in v Rogu. Divjih rac pa j največ na reki Krki med Otočcem in Strugo.

4.4 Ustvarjeno okolje

Mesto Novo mesto ima staro mestno jedro, ki je krožne oblike, premera 250 metrov. Leži ob srednjem od treh zavojev reke Krke. Druga dva zavoja pa zaraščata gozdova Portoval-na zahodu in Ragov Log-na vzhodu. Na severozahodu se razprostira Bršljin, predstavlja industrijski kompleks in trgovsko središče. Drugo Industrijska območje pa se širijo še na severovzhodu Ločna in Mačkovec, na jugovzhodu Žabja Vas ter Gotna vas. Na jugu pa so območja Kandija, Grm, Šmihel z Regrčo vasjo in na zahodu Drska, Irča vas in Brod.

Okoli osrednjega dela občine-mesta Novo mesto, se razprostirajo na jugovzhodu Gorjanci, na jugozahodu Ljuban, na zahodu podaljški Kočevskega Roga, sever pa omejuje Trška Gora.

Gorjanci se raztezajo nad krško dolino, nadaljujejo pa vse čez hrvaško mejo. Najvišji vrh je Trdinov Vrh (1178 m). Stalne oskrbe sta deležna še domova na Gospodični in Miklavžu. So posebnega ekološkega in rekreacijskega pomena. Območje ima številne markirane poti. Pobočja Gorjancev vsebujejo velik rezervoar pitne vode, ki ga zagotavljajo ga številni izviri. Posledično se reliefno območje Mestne občine Novo mesto se deli na dolensko gričevje, območje ob reki Krki in podgorjansko območje.

Dolensko gričevje se razteza od Trške Gore do Šmarjete. Območje je poraslo s gozdom nižje kategorije in kmetijsko obdelano (predvsem njive) v okolici Šmarjete in Zbur. Prisojne lege večino pokrivajo vinogradi (Trška Gora, Grčevje, Vinji Vrh).

Območje ob Krki je najbolj kmetijsko razvito, razteza se od Straže do Družinske vasi in Dolnjega Kronovega. Reka Krka je edina reka v Sloveniji, ki je lahotvorna. Predvsem v zgornjem toku se tvorijo nekaj metrov visoke lehnjakove pregrade. V srednjem toku pa se lehnjak izloča pod površjem v obliki obsežnih podvodnih pragov. Na teh pragovih so potem nastali otoki, na njih pa pestro obvodno rastlinstvo, ki zaustavlja plavje in varuje številne otočke. Med vasjo Otočec in gradom Struga je kar 30 otočkov. Ob reki so številni stari mlini in žage, leseni mostovi in številna naselja na njenih bregovih, ki imajo poseben pomen pri kulturni dediščini.

Podgorjansko območje je reliefno najbolj razgibano. Pretežno je poraščeno z gozdovi, košenicami, delno pa tudi z njivskimi površinami in vinogradi slabših kategorij. Območje predstavlja največje območje zaraščanja kmetijskih površin.

4.4.1 Poselitev

Za pokrajino je značilna razpršena poselitev. Razpršena gradnja pomeni tako razmestitev objektov, da med njimi ostajajo nepozidana ali kmetijska zemljišča. To pomeni, da se pojavlja nizka stopnja poselitve. Posledica tega pa je pomanjkanje stavbnih zemljišč na obrobju vasi in zmanjšanje naravnega značaja prostora. Izgubljajo se strukturne in morfološke značilnosti naselbin in kakovostne arhitekture. Pojavljajo se problemi s pomanjkanjem stavbnih zemljišč za stanovanja in razvoj obrti in podjetništva, predvsem kot posledica zakonskih zahtev za

varstvo kmetijskih zemljišč. Vse to vodi k še večji razpršenosti poselitve na podeželju in ovira prostorski razvoj.

Na poselitev pokrajine vpliva več dejavnikov. Pomemben člen v tej verigi predstavljajo deagrarizacija, industrializacija, urbanizacija, intelktualizacija. Zaradi vse te modernizacije se je družba in z njo pokrajina temeljito spremenila. Po podatkih MO NM se je delež kmečkega prebivalstva po 2. svetovni vojni zmanjšal iz slabe polovice na 7,6 odstotkov. Velika ovira je tudi neugodna zemljiška struktura. Velikost kmetije pred 2. svetovno vojno je znašala 8,5 ha, do leta 1991 se je zmanjšala na 5,5 ha. Pri vsem tem velja poudariti, da so parcele velikokrat tudi precej oddaljene od kmetije.

Odmevajo tudi pereči problemi romskih naselij. Na območju Mestne občine Novo mesto jih je več in so večinoma slabo komunalno opremljena.

4.4.2 Infrastruktura

Preglednica št. 2: Dolžina cest v km v MONM

Vir:MO NM

Dolžina cest v kilometrih :	
hitrih cest	17,000 km
glavnih cest	24,790 km
državnih cest	123,256 km
lokalnih cest	205,139 km
javnih poti	372,460 km
občinskih cest	577,599 km
Turističnih cest	19,544 km

Prometna, komunalna, energetska in informacijska infrastruktura ne sledijo potrebam gospodarskega razvoja. Zaenkrat še niso urejene vse povezave z ostalimi regijami Slovenije.

Značilna je sicer velika gostota cestnega omrežja, vendar je velika večina v slabem stanju, z neustreznimi elementi in ne dovolj funkcionalna. Premalo so izkoriščene tudi možnosti železniškega omrežja, ki je potrebno obnove in posodobitve.

Samo 55 odstotkov naselij na Dolenjskem ima urejen sistem čiščenja in odvajanja odpadnih vod, 65 odstotkov jih je priključenih na ta sistem. Približno 15 odstotkov nima urejene vodooskrbe, voda ni stalna ali dovolj kvalitetna. Na vodovodno omrežje pa je priključenih 90 odstotkov prebivalcev. Vendar so cevi dotrajane in poddimenzionirane. Vsi prebivalci imajo urejen odvoz odpadkov.

Od Krškega do Novega mesta poteka magistralni plinovod.

4.4.3 Kulturna in naravna dediščina

Tako kulturna kot naravna dediščina sta pomembni za identifikacijo občine in območja nasploh, predstavljata pomembni razvojni potencial, zlasti turistične ponudbe. Pregled kulturne in naravne dediščine je v prilogah B ter C.

Projekt Po poteh Dolenjske in Bele krajine je glavni projekt pri ohranjanju kulturne dediščine na tem območju. Vanj je povezanih 28 naravnih in kulturnih znamenitosti. Ti ponujajo zanimive izlete za vse vrste ljudi. S projektom pa je povezanih tudi več prireditev, ki se odvijajo prek celega leta.

Najbolj privlačni so številni gradovi. Grad Otočec, Struga, Graben, Grm, Hmeljnik, Kamen, gradič Novi Dvor in Stari grad. Veliko je tudi spomenikov in sakralnih objektov.

Ob tem je za obe območji značilna tudi velika prisotnost naravne in kulturne dediščine: večje število cerkva (baročna romarska cerkev sv. Marijinega rojstva na Trški gori (ima status baročnega spomenika), grad Stari grad in neposredna bližina gradov Otočec in Struga (imata status kulturnega spomenika), arheološko območje Vinji vrh - večje število lokalitet od prazgodovinskih gradišč in grobišč do antičnih objektov (območje je zavarovano kot kulturni

spomenik), lipe na Trški gori, od katerih sodi ena med pet najdebelejših lip v Sloveniji (vse so zavarovane kot naravna znamenitost).

5 PODEŽELJE IN KMETIJSTVO V MESTNI OBČINI NOVO MESTO

V Sloveniji živi na podeželju 57,5 prebivalstva in zavzema 90 odstotkov celotnega prostora države. Krajinsko podobo slovenskega prostora oblikuje predvsem razmerje med kmetijskimi površinami in gozdom ter naselji. Obseg in funkcije naselij v prostoru kažejo stopnjo urbaniziranosti – poseljenosti krajine. Tako se na območjih s prevladujočimi naselji podeželske narave ohranja pojem podeželja, ki v bližini večjih regionalnih središč prehaja v predmestna območja in v urbano strukturo mest.

Osrednja dejavnost podeželja ostaja kmetijstvo, ki na eni strani spreminja naravno podobo prostora, po drugi pa pri tem skrbi za ohranjanje naravnih virov, predvsem tal in njihovega proizvodnega potenciala. Način gospodarjenja pogosto ustvarja razpoznavne kulturne krajine. Razmerje med kmetijsko obdelano krajino in gozdom, ki so posledica načina kolonizacije, tehnologije kmetovanja in naravnih razmer, pogosto ustvarja prepoznavne vzorce posameznih krajinskih območij.

Za kmetijske krajine Slovenije so značilni krajinski vzorci (Slovenski prostor 2020):

- njivske krajine: njivske krajine v ravnici (tradicionalne in sodobne) in njivske krajine na gričevju v prepletu s travniki in gozdovi;
- krajine travnatega sveta: obvodne krajine ter mokrotni svet, celki, planine;
- krajine trajnih nasadov: vinogradniške krajine, krajine travniških sadovnjakov in sodobnih trajnih nasadov;
- poseljene krajine: kulturne krajine z izrazitimi poselitvenimi vzorci in krajine z izstopajočimi arhitekturnimi členi ter primestne krajine.

Proces socializacije zemlje in vzporedno oblikovanje agrokombinativ, je tako na ravninskem svetu, kot tudi vinorodnih območjih, videzu pokrajine dal novo podobo in novo funkcijo prostora. Zaokrožena zemljišča so v veliki meri zamenjevala drobno parcelizacijo. Na slabšanje zemljiške strukture, je poleg zaokroževanja agrokombinativ, vplivala tudi drobitev posesti na dediče. Veliko teh, si je na podedovanih zemljiščih gradilo nekmečke hiše, na manjših parcelah pa začelo pridelovati zelenjavo, vrtine in sadje v majhnih količinah. Tisti, ki so se odselili v mesto, so si zgradili počitniške hiše, vikende. Najbolj je značilna ta vrsta

poselitve na gričevnatih zaledjih mest in vinorodnih območjih. Ta pojav je posebej značilen za Dolenjsko, Belo Krajino in Posavje. Velikokrat ti objekti, ne spoštujejo zakonitosti obstoječe stavbne strukture in kvarijo podobo celotnih naselij. Na vinogradniških območjih marsikdaj postanejo stalno bivališče ostarelih lastnikov, ki se želijo umakniti iz mestnega vrveža. Pogosto komunalno niso opremljena. To predstavlja problem, vendar je to lahko priložnost za njihovo vključevanje v gospodarsko strukturo podeželja, saj bi jih bilo možno vključevati v ponudbo kot počitniška bivališča.

slika1: Vinogradniška pokrajina nad Stražo

Na podeželju se poleg drobljenja zemljišč zmanjšuje tudi število čistih kmečkih gospodinjstev. Postopno se širi industrija z delovnimi mesti neagrarnih usmeritev, ki sodi med glavne nosilce preobrazbe krajine. Dnevni migranti tako prebiva zunaj kraja zaposlitve. Velik vpliv na razkroj agrarne družbe je imel tudi razvoj terciarnih in kvartarnih dejavnosti. Malo je gospodinjstev, ki premorejo ustrezno mehanizacijo in imajo tudi demografsko strukturo, ki bi

zagotovila ustrezno izobrazbo za nadaljevanje modernega kmetijstva. Večina mlajšega prebivalstva, ki mu je omogočeno šolanje, se postopoma izseljuje, ostaja pa polkmečko prebivalstvo z nizkim življenjskim standardom. Težko obnavljajo in obvladujejo poselitveni prostor. Obdelovalne površine so tako podvržene opuščanju in preraščanju z gozdom, obdelujejo se bližje ležeče parcele, saj večina prebivalstva nima dovolj tehnologije za obdelavo vse zemlje.

Kmetijstvo in gozdarstvo na podeželju ne predstavljata več primarnega ampak večinoma dopolnilne dejavnosti. Na žalost gre predvsem za zmanjšanje dejavnosti in ne tudi za kvalitativno izboljšavo. Zemljišča se opuščajo in ostanejo neizkoriščeni potenciali. Tako so podeželska naselja ekonomsko neodvisna od bližnje okolice in pripadajočega zemljišča. Vse bolj se širijo obrtne ter proizvodne dejavnosti, turizem.

slika2: Obdelovalne površine pri Straži

5.1 Strategija razvoja kmetijstva in podeželja MO NM

Kmetijstvo izgublja svoj pomen z odpiranjem trgov kmetijskih proizvodov v Evropi. S težjimi pridelovalnimi pogoji in zato višjo ceno hrane nima svetle prihodnosti. Prehrambeni trend bi se moral preusmeriti na proizvodnjo zdrave hrane in ne masovne količine. Zaradi majhne onesnaženosti ima novomeška pokrajina dobre pogoje za razvoj sonaravnega kmetijstva.

Število kmetijskih gospodarstev, ki se preživlja v večji meri s kmetijstvom se zmanjšuje. Ogrožen je izgled krajine, zaraščajo se zemljišča, gozdovi so opuščeni. Rešitev je v dopolnilnih dejavnostih na podeželju in spodbujanju večnamenske rabe gozdov. Skupna površina zemljišč v uporabi kmetijskih gospodarstev MO NM je 14705 ha, od tega je 7286 ha kmetijskih zemljišč. Obdeluje pa jih 1860 kmečkih gospodarstev. Povprečna velikost zemljišča, ki ga obdeluje posamezno kmečko gospodarstvo je 4,0 ha.

slika3: Raba prostora

Preglednica št. 3: Kmetijska zemljišča v uporabi v MO NM

Vir: Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija 2002

Vsa kmetijska zemljišča v uporabi	7486 ha
njive in vrtovi	2682 ha
Travniki in pašniki	4290 ha
Vinogradi	322 ha
Kmečki sadovnjaki	166 ha
Intenzivni sadovnjaki	24 ha

Preglednica št. 4: Kmetijska proizvodnja na njivskih površinah in trajnih nasadih v MONM

Vir: Popis kmetijskih gospodarstev, Slovenija 2002

Pšenica	na 360 ha	1.500 ton
Koruza za zrnje	na 1365 ha	8.200 ton
Ječmen	na 860 ha	3.300 ton
Krompir	na 210 ha	5.000 ton
Koruza za silažo	na 465 ha	20.800 ton
Zelenjava	na 43 ha	650 ton
Sadovnjaki skupaj	na 190 ha	1.200 ton
Vinogradi	na 322 ha	2.500 ton

Preglednica št. 5: Površne zemljišč v uporabi kmetijskih gospodarstev v MONM (str.7)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, popis kmetijskih gospodarstev 2000 in Register prostorskih enot Republike Slovenije, Geodetska uprava Republike Slovenije

Gozd	6377 ha
Njive in Vrtovi	2682 ha
Travniki in pašniki	4290 ha
Sadovnjaki	190 ha
Vinogradi	323 ha
Ostalo	273 ha
Neobdelano	609 ha
Skupaj	14704 ha

Preglednica št. 6: Velikostna struktura kmetij glede na površino rabe v MO NM (str. 7)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, popis kmetijskih gospodarstev 2000

Površina rabe	Število kmetij
Do na ha	634
2-5 ha	703
5-10 ha	416
Nad 10 ha	107

Večina kmetijskih zemljišč v uporabi na območju MO NM je v lasti družinskih kmetij. Na posameznih kmetijah prevladuje živinoreja. Specializiranih kmetij pa je malo.

Evropsko povprečje ekonomske velikosti – ESU¹ za kmetijo dosega le 26 kmetij (1, 4%) na območju občine.

Več kot 80 odstotkov kmetijskih površin je uvrščenih v območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko obdelavo. Travnate površine predstavljajo kar 57,3 odstotkov kmetijskih površin.

¹ ESU-ekonomska velikost kmetijskega gospodarstva dobimo, da seštejemo zmnožke SGM(Standard GrossMargin-standardizirano pokritje) za posamezne pridelke. Standardno pokritje pa predstavlja razliko med predvidenimi prihodki in specifičnimi sprejemljivimi stroški pridelave na hektar ali na glavo živine.

Preglednica št.7: Družinske kmetije glede na tip kmetovanja v MONM (str.10)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, popis kmetijskih gospodarstev 2000

Poljedelstvo	21
Vrtnarstvo	11
Trajni nasadi	235
Pašna živina	216
Prašiči in perutnina	20
Mešana rastlinska pridelava	437
Mešana živinoreja	557
Mešana rastlinska pridelava in živinoreja	363
Nerazvrščene	1
Skupaj družinskih kmetij	1861

5.2 Kmetijske panoge

Živinoreja

Najpomembnejša kmetijska panoga v MO NM je živinoreja, saj se z njo ukvarja kar 87,3 odstotkov vseh kmetij oz 1.634 kmetijskih gospodarstev. To omogočajo konfiguracija terana, velik delež travniških površin in naravne danosti. Med posameznimi vrstami domačih živali prevladujejo govedo in prašiči. V zadnjih letih pa narašča konjereja in reja drobnice. Za samooskrbo gojijo na kmetijah veliko perutnine in zajcev.

Vinogradništvo

Glede na statistični popis gospodarstev iz leta 2000, se na območju MO NM, je na območju 322,8 ha vinogradov. Z vinogradništvom pa se ukvarja 1.634 kmetij. Po podatkih Registra prebivalcev grozdja in vina (Upravna enota Novo mesto), pa je vpisanih 2.364 vinogradnikov s površino, ki obsega 445,4 ha vinogradov. Po oceni KKS pa je na območju 800 ha vinogradov. Skupno število trsov je 1.079.797 trsov. Belih vinskih trt je okrog 377.000, rdečih približno 302.000, ostalo pa predstavlja samorodnica.

Poljedelstvo

Število vseh kmetij, ki imajo njive na območju MO NM, je 1751. To predstavlja kar 98 odstotkov vseh kmetij. Obdelovalna površina je povprečno velika 1,5 ha. Kar je za intenzivno kmetijstvo negodno. Pridelki so v glavnem namenjeni za samooskrbo.

Z industrijskimi rastlinami (buče, sladkorna pesa, hmelj, konoplja, lan, začimbe in zdravilna zemljišča) je bilo leta 2002, po podatkih strokovnih služb KGZS- zavoda Novo mesto zasejanih samo 5ha njivskih površin. Poleg majhne njivske strukture, dodatno oviro za večjo donosnost, predstavlja tudi velika razparceliranost kmetijskih zemljišč.

Sadjarstvo

V MO NM je 52,3 ha intenzivnih nasadov sadnega drevja in 166 ha travniških sadovnjakov. Travniški sadovnjaki so polintenzivni ali ekstenzivni, prevladujejo pa stare sorte sadja. 28 ha intenzivnih sadovnjakov je v lasti Kmetijske zadruge Krka 24,3 ha pa je v lasti 53-ih kmetij. Več kot 5 arov sadovnjakov najdemo na 33 družinskih kmetijah. Prevladujejo jablane (41ha), sledijo hruške (10ha), orehi (5,8ha), češnje (1,9ha), breskve (1,5ha) pa tudi marelice, višnje, slive. Jagodičevje (maline, ribez,...) gojijo na kmetijah zgolj za lastno oskrbo.

Glede na konfiguracijo terena, ugodne klimatske razmere in majhnost posesti je intenzivna pridelava sadja ena izmed možnosti dodatnega zaslužka na kmetijah. MO NM se je zato usmerila v sofinanciranje projekta, ki je populariziral proizvodnjo različnih vrst sadja. Vanj se je vključilo 12 kmetij. V program SKOP – ukrep »Travniški sadovnjaki« pa se je vključilo 11 kmetij.

Dopolnilne dejavnosti

Na kmetijah se z uveljavljanjem dopolnilnih dejavnosti izboljša izraba delovne moči in se zagotovi optimalno izkoriščanje vseh proizvodnih zmogljivosti ter naravnih danosti na kmetiji. Posledično se zagotovi tudi dopolnilni dohodek na kmetiji.

Dopolnilne dejavnosti se delijo na tri skupine. Ene pomenijo nadgradnjo osnovne kmetijske dejavnosti (predelava sadja-sadjarstvo), druge predstavljajo domačo obrt, tretje pa so storitvene dejavnosti (usluge).

Najbolj razširjena storitvena dejavnost pa je turizem na kmetiji. To je tudi najstarejša dejavnost. Na območju MO NM je deset takih kmetij. Izletniške kmetiji sta dve, Grič in Colnar. Nastanitev nudita dve turistični kmetiji Domen in Šeruga. Tretja vrsta turistične kmetije pa je Kmetija odprtih vrat Šiler. Poleg turističnih kmetij pa so registrirani še vinotoči: Krkin hram-Trška gora, Ana Turk, Munih, Vinska klet Banjof in Zidanica Kos.

Na kmetijah pa je registriranih več različnih dejavnosti. Predelava sadja je že tradicionalna dejavnost, pred drugo svetovno vojno je bilo sušenje sadja in žganjekuha že pomemben vir dohodka. V občini sta v postopku tudi registraciji dveh kmetij za izdelavo jabolčnega soka in jabolčnega kisa. Za pridelavo zelenjave pa je registrirana ena kmetija. Mesnine se proizvajajo na štirih kmetijah. Mleko v sir in skuto predelujejo na eni kmetiji. Veliko zanimanja se kaže za peko kruha in potic v krušni peči. Za predelavo lesa so registrirane tri kmetije, dve pa sta v postopku registracije. Izvajajo predvsem fini rez in decimiranje lesa. Storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo so registrirane na 15-ih kmetijah. Vključujejo v glavnem pluzenje cest, prevoz ter storitve z gozdarsko mehanizacijo. Med domačimi obrtni so v ospredju sodarstvo, kovaška obrt, izdelava lesenih spominkov, keramičnih izdelkov, ročno oblikovanje izdelkov iz testa. Nobena domača obrt pa ni registrirana.

Narašča pa tudi zanimanje za gojenje zelišč, gobarjenje, čebelarstvo.

Kot dopolnilna dejavnost pa se lahko uveljavlja tudi unovčenje naravnih virov: pridobivanje in prodaja energije iz biomase, izkoriščanje energije vodnih virov, vetra. Za posamezno dejavnost obstajajo omejitve s strani države z zakonodajo, materialno-tehnični pogoji, izobrazba in usposobljenost.

Podatki povzeti po Strategiji Razvoja Kmetijstva in podeželja v MO NM za obdobje 2003 – 2007, 2004)

5.3 Finančna sredstva MO NM

MO NM namenja sredstva za ohranjanje in razvoj kmetijstva in podeželja za naslednje namene (Povzeto po Pravilniku o dodeljevanju proračunskih sredstev za ohranjanje in razvoj kmetijstva in podeželja v Mestni občini Novo mesto obdobje 2004-2006, 2004):

- preprečevanje zaraščanja kmetijskih zemljišč in ohranjanje poseljenosti, zlasti na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo,
- spodbujanje pašnega in kosnega izkoriščanja travne ruše na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost,
- izboljšanje genetskega potenciala v živinoreji,
- preventivne ukrepe na področju zdravstvenega varstva domačih živali in rastlin,
- preglede molznih strojev,
- spodbujanje razvoja čebelarstva in zdravstvene zaščite čebel,
- izboljšanje rodovitnosti tal z vključevanjem t. i. alternativnih poljščin (poljščin, ki smo jih v preteklosti že pridelovali) in kolobarjenjem,
- sofinanciranje analiz zemlje in krme,
- testiranje škropilnic, pršilnikov in silažnih kombajnov,
- razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah,
- urejanje kmetijskih zemljišč in kmetijske infrastrukture,
- investicije in tehnološke posodobitve na kmetijah,
- spodbujanje preusmerjanja kmetij iz konvencionalnega (ustaljenega) načina kmetovanja v integrirano in ekološko usmerjeno kmetovanje,
- izdelavo projektov razvoja kmetijstva in podeželja lokalnega in regionalnega značaja,
- sofinanciranje ukrepov za podporo trženja kmetijskih pridelkov,
- sofinanciranje posameznih ukrepov, z namenom ublažitve posledic naravnih nesreč,
- spodbujanje različnega izobraževanja kmečkega prebivalstva,
- podpore ukrepom varovanja tradicionalne kulturne krajine in ohranjanje krajinske in biotske pestrosti,
- pospeševanje društvenih dejavnosti, povezanih s promocijo kmetijstva in podeželja,
- spodbujanje drugih ukrepov, namenjenih ohranjanju in razvoju kmetijstva in podeželja na območju Mestne občine Novo mesto.

Leta 2002 so kmetije na območju MO NM uveljavili direktna plačila iz naslova EKO 1 (območja z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo) za 4.863 ha kmetijskih zemljišč. Druga vrsta neposrednih plačil pa zajema plačila za hektar kmetijske zemlje za poljščine EKO 0. Dodatna sredstva iz naslova Slovenskega kmetijsko okoljskega programa (SKOP) je pri Agenciji Republike Slovenije za Kmetijske Trge in Razvoj Podeželja uveljavilo 234 kmetij.

Za črpanje denarja iz EU (evropskih strukturnih skladov in kohezijskega sklada) je potrebno pripraviti projekte. Največ možnosti je v povezovanju občin v enotno Jugovzhodno regijo, saj so skladi tako naravnani za sofinanciranje projektov regij. V ta namen je nastal projekt »Razvoj podjetništva na podeželju JV Slovenije«, ki ga sofinancira program Phare. Rešitve so našli v vključevanju v čezmejnih in državnih projektih. Predvsem pa je pomembno, da se vzpostavijo povezave in sodelovanje med različnimi ustanovami in posamezniki, ki se ukvarjajo s področjem razvoja in enotno nastopijo tako na področjih kmetijstva, turizma in podjetništva. Vse tri veje namreč enakopravno vlagajo v razvoj podeželja. Študije, ki nastajajo v ta namen bodo služile za strokovno podlago »Regionalnega razvojnega programa za JV Slovenijo za obdobje 2007/13«.

6 VINOGRADNIŠKA OBMOČJA

V klimatskih razmerah, ki vladajo na območju občine, so za vinogradništvo primerna zemljišča, ki ležijo na nadmorski višini med 230 in 500 m ter ležijo na J, JV, JZ. Za večino kmetijsko rabo so ta območja manj zanimiva, pomenijo manjšo donosnost in omejeno možnost strojne obdelave. Vinogradniška obdelava pa zagotavlja obdelanost površin in ohranja tudi kulturni izgled krajine.

slika 4: Tradicionalni vinograd

Vinograd predstavlja intenzivno oskrbovana temeljna zemljiška kategorija, zasajena s plemenito ali samorodno vinsko trto. Ločimo terasne in tradicionalne vinograde, ki se razlikujejo predvsem po gostoti zasajenih rastlin in predpripravi zemljišča za zagotovitev možnosti uporabe kmetijske mehanizacije. Za količinsko in kakovostno ustrezen pridelek jih je potrebno obnoviti na vsakih trideset let. Pri nas je pred obnovo potrebno pridobiti soglasje

za zasaditev primernih sort vinske trte, z rajonizacijo predpisanih za posamezne vinorodne okoliše.

V Sloveniji je bilo leta 1994 21.547 hektarov vinogradov, ki so bili urejeni na 1,06 odstotkih ozemlja države. Njihova površina se nenehno zmanjšuje (še leta 1896 so vinogradi prekrivali kar 1,95 odstotkov ozemlja zdajšnje Slovenije), sprva predvsem zaradi posledic trtnih bolezni, pozneje pa predvsem zaradi deagrarizacije.

Vinogradniška območja so nastajala skupaj z razvojem vinogradništva.

Zgodovina vinogradništva

Na Slovenskem ozemlju se prvi dokazi o vinogradih pojavijo že v 10. stoletju, kar je stoletje po prvi omembi vinogradov ob Blatnem jezeru. V tem času je Salzburška nadškofija začela širiti vinsko trto na Dravskem polju in ob Sotli. Konec 11. stoletja so se vinske trte razširile tudi na pobočja Kozjaka, Radgono in drugod po Slovenski Štajerski. V istem času pa so ohranjeni tudi dokazi oglejskega patriarha Pelegrina, ki je daroval več vinogradov na Dolenjskem, v Stiškem samostanu ob ustanovitvi Banjofa in cerkve Matere božje na Trški gori. Vinogradništvo in trgovina z vinom sta kmalu prerasla v temelj gospodarske moči, saj so bila tla primerna za gojenje vinske trte. Sčasoma so se v srednjem veku tudi fevdalci navdušili nad lastno vzgojo vinogradov. V glavnem so vinogradi rasli po prisojnih pobočjih, na strnjenih kompleksih zemlje, obdelovali pa so jih tlačani. Nove vinogradniške površine so pridobivali s krčenjem gozdov v višje ležečih predelih (gorski vinogradi). V takratnih časih je obdelovanje vinogradov zahtevalo veliko delovne sile, ki je morala biti poučena o vzgoji vinske trte. S spreminjanjem ekonomskih in socialnih okoliščin so se nekatera vinorodna področja začela drobiti na manjše posesti, do svojega vinograda pa so lahko prišli tudi navadni kmetje, meščani, dninarji, kajžarji.

slika 5: Zidanice nad Uršnimi seli

Trta je iz podnebno manj ugodnih območij začela izginjati z izboljšanjem prometnih razmer. Trženje vina je bilo tako omogočeno tudi na večjih razdaljah. Na pozabljene vinske trte pa spominjajo še imena naselij, Vinski oz. Vinji vrh, Vinica, Vinec, Vina gora.

Naglo širjenje vinogradov v obdobju med 16. in 18. stoletjem je pripeljalo celo k prepovedi zasajanja novih površin z vinsko trto, saj je bilo ogroženo pridelovanje žit in drugih poljščin. Širila se je misel opuščanja vinogradov in spreminjanja le teh v njive. Vendar je navezanost na vinsko trto ostala. Predvsem se je pokazala po letu 1880, ko je vinsko trto napadla trtna uš. Sledilo je veliko izseljevanje ljudi, ki so ostali brez vinogradov in tako brez glavnega vira dohodkov.

Samo naseljevanje vinskih gorc pa se je razcvetelo po zemljiški odvezi leta 1848, ko se je sprostil fevdalizem. Tako se je razcvetel tudi trg z vinogradniškimi zemljišči. Položaj novih in

starih priseljencev je bil predvsem odvisen od gospodarskih dejavnikov. Na Dolenjskem so vinogradi ostali v lasti lastnikov domačij. Prebivalci so bili v glavnem kajzarji. Na Štajerskem pa so veliko vinogradov prodali meščanom in so na zemljiščih ostali zgolj kot viničarji. Med obema vojnama so bili gorski vinogradi na Dolenjskem še v lasti Cerkve, samostanov in potomcev nekdanjih fevdalcev. Večina vinogradov pa je bila v rokah kajzarjev in kmetov. Za te vinograde je bilo značilno deljenje na ozke pasove vzdolž vinskih goric. Meje med pasovi so določale navadno poti, ob katerih so stali hrami in zidanice. Na Štajerskem pa so ostali vinogradi v večjih kompleksih v lasti proletariata in nedomačinov. Domačini pa so na posestvih delali za plačilo. Vinogradi na Primorskem so bili v sklopu kmetij ali večjih posesti. Deputatna razmerja se niso razvila. Lastnik je kolonu dal zemljo v obdelavo, ta pa mu je dal del pridelka. Vinogradi niso bili poseljeni. Po drugi svetovni vojni so zemljišča razlastili s posebnim zakonom o razlastitvi posesti, koloni so jih obdelovali koloni in viničarji. Svoje pa je dodal tudi zakon o agrarni reformi in kolonizaciji. Razlastitev je zajela predvsem nekmete na Primorskem in Štajerskem, kjer je bilo lastnikov večina Italijanov in Nemcev.

slika 6: Zidanice nad Stražo

Konec petdesetih in v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja so se začele gradnje počitniških vikendov in hišic, ki so spremenile podobo vinogradniških območij in začele oblikovati današnjo podobo vinskih goric. To velja predvsem za Dolenjsko, kjer so se zemljišča razdrobila in so imeli vinogradi večinoma samostojni kmetje. Nasprotno pa so na Štajerskem in Primorskem nacionalizirane vinograde, v večini primerov, upravljale kmetijske organizacije in velike vinske kleti, območja pa se niso naseljevala tako kot na Dolenjskem. Tako novi vikendi kot prenovljene stavbe na podeželju so se postopno začeli spreminjati v počitniška bivališča. Ta ugotovitev ne velja samo za vinorodna območja ampak tudi za druge pokrajine, najbolj so ogrožene pokrajine ob morju.

Po podatkih Statističnega informacijskega centra, je od leta 1981 do 1991, v Sloveniji število počitniških hišic in zidanic naraslo za več kot 5000 enot. Leta 1981 jih je bilo 18374, deset let kasneje pa že 23501. V novomeški občini je to število naraslo iz 1343 na 2468 počitniških hiš.

Preglednica št. 8: Število Zidanic v vinogradniških področjih MONM

Vir: Ivo Kuljaj, 2003., Ljubljana, Magnolija: Zidanice, vinske kleti in hrami na Slovenskem, str. 149

	1981	1991
Vinji Vrh	26	126
Srednje Grčevje	29	79
Tolsti Vrh	45	66
Trška gora	50	87
Ždinja vas	17	49
Straža	-	138

Iz tega sledi, da je na tem območju največ zidanic, saj so stale na ozemlju le zidanice in ne počitniške hiše.

Število teh objektov se ujema s številom vinskih kleti na Slovenskem. Ugotovitve skupine so povzete v tabeli.

Preglednica št. 9: Število kleti v Sloveniji

Vir: Ivo Kuljaj, 2003., Ljubljana, Magnolija: Zidanice, vinske kleti in hrami na Slovenskem, str. 151

	Posavje	Podravje	Primorska
Pridelovalne površine	7700 ha	9813 ha	7055 ha
Kleti	8710	8602	4188
% kleti na ha vinograda	1,13	0,37	0,59
Najmanjše kleti (do 1000 litrov)	2410	1000	106
Velike kleti (več kot 15000 litrov)	52	215	377

Iz podatkov je razvidna tudi podoba krajine na določenih območjih. Gostota zidanic na Dolenjskem in v Beli Krajini je daleč največja, v Podravju so razmetane po posameznih okoliših, na Primorskem pa zidanic ni. Poselitev vinorodnih okolišev je v Sloveniji torej različna.

Vinogradništvo danes

Vinogradništvo in vinarstvo po statističnih podatkih v Sloveniji predstavljata le nekaj manj kot pet odstotkov kmetijske dejavnosti. Zelo malo glede na vlogo in pomen, ki ga daje vino v našem življenju. Slovenija kot vinorodna deželica sredi Evrope je prav gotovo svojevrstna posebnost: v njenih naravnih danostih na relativno majhnih površinah so velike razlike, vinogradi zavzemajo le nekaj več kot 24 tisoč hektarjev v 14 vinorodnih okoliših. Priporočenih in dovoljenih sort trtnega izbora pa je kar 34.

Položaj vinogradnikov in vinarjev ni najboljši. Obnova vinogradov je počasna, kljub velikim načrtom so letno namesto 1.500 obnovi le 400 hektarjev vinogradov. Ekonomski položaj vinogradnikov se iz leta v leto slabša. Upadanje obnove je tudi posledica negotovosti in nedodelanih programov razvoja panoge in podobno kot na drugih področjih tudi posledica posestne strukture in majhnih površin.

V Sloveniji je v registru vpisanih 18 pravnih oseb, ki obdelujejo nekaj več kot 3.000 hektarjev vinogradov, pridelovalcev z več kot pet hektarjev je le 266. Kar 57 odstotkov je pridelovalcev, ki obdelujejo vinograde v velikosti od desetine do polovice hektarja. Njihova pridelava presega samooskrbo in zagotovo se lastniki pojavljajo tudi na trgu. Njihove možnosti razvoja so vidne le v povezavi z zadrugami ali v okviru vinskih cest. Pidelava vina je zavoljo razdrobljenosti in tudi tehnološkega zaostanka zelo draga in zato nekonkurenčna.

Leta 2000 so slovenski vinarji predelali 120 milijonov od tega so mali vinogradniki pridelali kar 96 milijonov kg grozdja. Sloveniji je 50.000 malih vinogradnikov. V vino so predelali 63 odstotkov ali 60 milijonov kg. V kleti so prodali 37 odstotkov ali 36 milijonov kg. V predelavo združenim kletem je šlo 23 milijonov kilogramov. Količina doma pridelanega vina je bilo 45 milijonov litrov. Od domače pridelave je poraba za domače potrebe 5 milijonov litrov. Tržnega viška je bilo tako kar 40 milijonov litrov.

Mali vinogradniki so tisti vinogradniki, ki se ukvarjajo samo s pridelavo grozdja in vina, lahko so to kmetje, ki pridelujejo grozdje in vino ob ostalih kulturah, med njimi so tudi zaposleni in upokojenci, ki pridelujejo grozdje in vino za dopolnitev svojih prihodkov ter ljubiteljski pridelovalci grozdja in vina – t.i. vikendaši, ki pridelajo grozdje in vino zase in svoje prijatelje na trgu pa nastopajo z zelo majhnimi količinami. Mali vinogradniki nastopajo pretežno samostojno.

Strokovne nasvete dobijo v pospeševalnih službah in z Kmetijskih zavodih. Povezani pa so tudi v razna Društva vinogradnikov. Ta jim nudijo zimska izobraževanja, promocijo na sejnih, organizirajo društvena ocenjevanja in skrbijo za druženje pridelovalcev grozdja in vina. Društva vinogradnikov se povezujejo v regijsko zvezo in v Zvezo društev vinogradnikov in vinarjev Slovenije (VINIS - ZDVVS). Zveza je trenutno edina društvena organizacija, ki povezuje in zastopa male vinogradnike na področju cele Slovenije. Zastopa njihove interese pri strokovnih in komercialnih ustanovah. Najuspešnejša pa je pri uveljavljanju njihovih interesov ob sprejemanju zakonskih in podzakonskih aktih. Zveza aktivno sodeluje s Kmetijsko gozdarsko zbornico Slovenije, s poslanci Državnega zbora, s svetniki Državnega sveta, s Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Slovenije, s sejmarji Slovenije, z nekaterimi sejmi v tujini (Japonska, Avstralija, Nizozemska).

Organizacijska povezanost med malimi vinogradniki in slovenskim prostorom na področju stroke in zakonodaje, je dobro urejena. Kritična pa je komercialna organiziranost malih vinogradnikov. Obstaja občutno pomanjkanje vinarskih zadrug, velikih vinskih trgovcev in združenj pridelovalcev vina, kot jih pozna Evropska unija. Velike vinske kleti niso v stanju prevzeti vseh tržnih viškov vina, kar male vinogradnike spravlja v stisko. Tudi država ni dovolj učinkovita v takih kriznih letinah. Izvoz vina je premalo stimuliran. Le ta bi znatno omilil težave domačega trga. Uspešen kažipot, kako je potrebno delati v bodoče, so začetne oblike združevanja pridelovalcev cvička na Dolenjskem, pridelava terana na Krasu in pridelava šipona v Ljutomersko-ormoškem vinorodnem okolišu – Klub Šipon. Z zaščitno blagovno znamko in z določitvijo visokega praga za doseganje kakovosti ter samokontrolo, je možno doseči vidne komercialne uspehe.

Vsako leto se zaloge vina kopičijo. Ob slabi prodaji, doma uskladiščeno vino izgublja na kakovosti. Vina z napako oziroma vina z znaki bolezni, je iz leta v leto manj. So pa v porastu oksidirana vina, kar je posledica uskladiščenja večjih količin vina in za daljše obdobje.

V gostilnah se pije vedno bolj dobro vino. Gostinski delavci se usposabljujejo v svoji stroki. Tako se povečuje strokovna ponudba vina. Da bi zagotovili dobro kakovost vina, ki ga prodajajo v svojih lokalih, gostinci obiskujejo in se zanimajo za društvena ocenjevanja vin. Za vina, ki dosegajo visoka odličja so pripravljene plačati višjo ceno. Dobra in odlična vina se prodajajo. Na zalogi ostajajo vina slabših kakovosti. Dobro se prodajajo vina tistih pridelovalcev, ki so zasloveli zaradi stalne dobre ponudbe in ki so skrbeli za primerno promocijo.

Trgovine kupujejo predvsem butelčna vina. Vedno bolj se uveljavlja ameriški sistem nabave. Na zalogo se kupujejo male količine. Pomemben je mesečni, oziroma letni obrat prodaje. Porabniki vina odločajo katera vina se bodo uveljavila. Vinogradnik še premalo prisluhne potrošniku vina. V želji, da bi pridelal najboljše, pozabi na želje in potrebe potrošnika. Najboljša vina so dražja. Obstoječi standard pa ne daje možnosti množične potrošnje kakovostnih in vrhunski vin. Zato potrošnik z nižjim standardom išče cenena vina, ne glede na poreklo.

Nove blagovne znamke za deželna vina, omogočajo večjo potrošnjo domačih vin. Konkurenca na trgu je prisotna. Ta je večplastna. Največji konkurent je vsekakor pivo. Sledijo brezalkoholne pijače in žgane pijače. Med pridelovalci vina obstaja prestižni nastop na vinskem tržišču, vendar je ta še vedno v mejah normale in na zdravi osnovi. Največji konkurenti so velike kleti med seboj, nato velike kleti nasproti malim vinogradnikom. Obstaja zdrava in lojalna konkurenca med malimi vinogradniki. Mali vinogradniki izgubljajo in so v slabšem položaju v primerjavi z velikimi kletmi. Vina malih vinogradnikov so dražja in razpolagajo z manjšimi količinami določenih polnitev sortnih vin. Pivovarje odlikuje odlična komercialna organiziranost in močno kapitalsko zaledje. Vinarji so nepovezani. Velike kleti delujejo samostojno, vsaka zase. Finančno so šibke in ne najdejo poti, da bi se tržno in kapitalsko povezale med seboj. Mali vinogradniki pa so povsem razdrobljeni. Država je ponudila obliko združevanja vinarjev in jo je uzakonila v podzakonskem aktu. Predlaga velika združevanja vinarjev po vzorcu EU. Za hitrejšo in lažjo uresničitev teh povezav, država ponuja finančno pomoč. Obenem pa postavlja za današnje razmere nesprejemljive pogoje. Naglo in veliko združevanje ne prinaša uspehov.

6.1 Vinska trta

Z gojenjem vinske trte se ukvarja vinogradništvo. Gojenju sledijo pridobivanje vina, namiznega grozdja, grozdnega soka, žganja, tropinovca in vinskega kisa. Vinogradništvo tako vključuje še vinarstvo, predelavo grozdja v vino, ravnanje z njim in njegovo skladiščenje.

Vinska trta je ena najstarejših kulturnih rastlin in spada med tako imenovane posebne kulture. Zgodovinski pomniki dokazujejo, da so jo v Srednji Aziji, Zakavkazju, Mezopotamiji, na območju Sirije in v Egiptu gojili že pred približno 6000 leti. Pred tremi tisočletji je bilo vinogradništvo zelo razvito v Grčiji, od koder se je razširilo na območja zdajšnjih Italije, Francije, Španije, Romunije, Madžarske in Avstrije, poznali pa so ga tudi že na območju Slovenije.

V deželah Novega sveta so trto sadili šele od 16. stoletja dalje. Ko so v drugi polovici 19. stoletja trtne bolezni grozile s popolnim uničenjem vinogradništva v Evropi, so ga rešili s cepljenkami na odpornih ameriških podlagah.

Ker so vinogradniške obdelovalne tehnike (rigolanje, obrezovanje, okopavanje, večkratno škropljenje) z značilno delovno konico v času trgatve z izjemo škropljenja že kmalu izpopolnili, v vinogradništvu ni tako značilnih razvojnih stopenj kot na primer pri sadjarstvu. Načini obdelovanja vinogradov se razlikujejo zlasti glede na organiziranost delovnih opravil in uporabo kmetijske mehanizacije, kar je odvisno od velikosti vinogradniških obratov in organiziranosti dela.

Vinogradi sprva niso bili zasajeni v vrstah ampak vsevprek. Vinska trta je rasla gosto, brez reda. Z načrtnim sajenjem v ravnih vrstah je začel v naših krajih nadvojvoda Janez Habsburški. Poskrbel je tudi za izboljšanje rodnosti in obrambo red napadi uši. Pognojenim in zrigolanim vinogradom se je tako povečala življenska doba, tudi nad 60 let. Na koncu 19. stoletja je bilo na hektarju 7000 cepljenih trt ob kolih. Teraso so zaživele šele po drugi svetovni vojni, ko je bila dostopna primerna mehanizacija. Število trt na hektar se je zmanjšalo na 2000. Zadruga so želele ohraniti enak ali večji pridelek, a so pozabile na kakovost in trte preobremenile. Trsi so naglo hirali. V osemdesetih prejšnjega stoletja, so se na nekaterih območjih ponovno lotili sajenja na star vertikalni način z večjimi medvrstnimi razdaljami in okoli 4000 trsi na hektar.

Integrirano vinogradništvo

V Programu razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004-2006) je integrirana pridelava grozdja in vina definirana kot naravi prijazen način pridelave, iz katerega izhajajo visoko kakovostni pridelki grozdja in vina ob uporabi naravnih virov in mehanizmov, ki zmanjšujejo negativne vplive kmetovanja na okolje in zdravje ljudi. Integrirana pridelava grozdja in vina je način pridelave, ki:

- zagotavlja sonaravno pridelavo zdravega grozdja in visoko kakovostnega vina ob zmanjšanju ostankov v pridelkih,
- ohranja naravno ravnotežje v tleh,
- zmanjšuje potencialno tveganje za zdravje pridelovalcev pri uporabi fitofarmaceutskih sredstev,
- pospešuje in ohranja biotsko raznovrstnost agroekosistema vinograda in okoliških površin,
- daje prednost naravnim regulatornim mehanizmom,

- z optimizacijo pridelave minimizira onesnaževanje voda, tal, zraka in biotopov,
- izboljšuje kakovost in zdravstveno neoporečnost pridelanega grozdja in vina,
- upošteva okoljske, socialne, kulturne in turistične funkcije vinogradništva,
- ohranja kmetijsko kulturno krajino,
- je pod stalnim nadzorom, ki ga opravljajo imenovane organizacije za kontrolo.

Grozdje in vino se lahko označuje z uradno označbo »integrirani« le tedaj, ko je bilo pridelano oz. predelano v skladu s pravilnikom in je zanj imenovana organizacija za kontrolo izdala certifikat. Ta oznaka skupaj s certifikati, ki jih pridelovalcem izda imenovana organizacija za kontrolo, potrošnikom zagotavlja želeno kakovost ter jamči, da sta bila grozdje in vino pridelana na integriran način.

Številni slovenski vinogradniki pridelujejo grozdje in vino po načelih integrirane pridelave. Integrirana pridelava grozdja in vina sledi ciljem zaščite tal, vode in zraka z metodami in sredstvi, ki so naravi prijazni in omogočajo ohranjati gospodarnost in pridelavo kakovostnega grozdja in vina, pri čemer ostaja v ospredju skrb za človekovo zdravje in varovanje pridelovalnih površin. Obvezna kontrola integrirane pridelave pa zagotavlja pridelavo kakovostnega grozdja, vina in drugih proizvodov iz grozdja. Certifikat, ki ga izda kontrolna organizacija, potrošnikom nudi garancijo o posebnih načinih pridelave integriranih pridelkov in živil. Pri izvajanju integriranega vinogradništva upravičenci na ravni cele države lahko pridobijo plačila na površino za dodatno delo, ki je potrebno zaradi zahtevnejšega kmetovanja ob nadzorovani uporabi gnojil in fitofarmaceutskih sredstev, kmetijska gospodarstva pa so upravičena tudi do podpore za delno kritje stroškov kontrole integrirane pridelave pri pooblaščenih organizaciji za kontrolo.

Pričakovani učinki izvajanja ukrepa se kažejo v povečevanju površin pod integrirano pridelavo grozdja in vina, kar se odraža v zmanjšanju obremenjevanja okolja, izboljšani kvaliteti zelenjave in zagotavljanju potencialnega zdravja potrošnikov.

slika 7: Vinogradniška poselitve - Ljuban

6.2 Analize poselitve vinogradniških območij v MO NM

Območja vinogradniške poselitve so od daleč prepoznavna območja. Podoba pokrajine je sestavljena iz terasnih ali tradicionalnih vinogradov. Območja imajo značilno poljsko razdelitev v obliki vinogradniških grud. Kot oblika poselitve prevladujejo razložena naselja ter značilnimi hiše (zidanice, hrami, viničarije, v novejšem času tudi vikend hišice idr.) Objekti so grajeni na ravnih terasah ali na grebenih pobočjih. Objekti so glede na parcelo locirani na zgornjem robu, ob vznožju ali na sredini vinograda. Lokacije določajo obstoječe kolovozne poti. Slemena zidanic potekajo vzdolž pobočja, kjer teren ni prestrm. Tam so slemena postavljena pravokotno na plastnice pobočja, tako je omogočen dostop v več nivojih. Na spodnjem, spredaj ali s strani, je vhod v klet, z zgornje strani pa je dostop v prostor pod streho, kjer so včasih shranjevali orodje in opremo za vinogradništvo. V primeru da dostop z zgornje strani ni mogoč, oba vhoda povezujejo kamnite stopnice.

Največji problem teh območij je razdrobljenost vinogradniških površin. Skupaj s strmimi legami povzročajo tudi zahtevno in drago pridelavo grozdja in vina. Lastna cena vina manjših vinogradnikov in kletarjev je sorazmerno visoka. Slabo je izkoriščena strojna oprema. Neorganizirana pa je tudi prodaja, saj jih večina samostojno nastopa na trgu.

slika 8: Hram

V MO NM predstavljajo problem tudi nizka izobrazbena raven, tradicionalna miselnost ter neprilagodljivost. Kar 58 odstotkov gospodarjev kmetij ima samo osnovnošolsko izobrazbo, kmetijsko izobrazbo pa ima le 10,6 odstotkov gospodarjev. Kar na 59,6 odstotkov kmetij so gospodarji starejši od 55let.

V zadnjem času se pojavlja problem zaradi preurejanja zidanic v stanovanjske objekte. Območja niso zadostno komunalno opremljena in težko prenesejo vse komunalne odpadke, ki jih novi prebivalci prinesejo s sabo.

Območja vinogradov so se na vinskih gorica začela poseljevati konec 15. stoletja. Čedalje večjemu številu kmečkega prebivalstva, ki mu industrija ni mogla nuditi osnovnega preživetja, saj se v mestu ni smel naseliti, je imel edini izhod naselitev v hramu na gori. Tako dobijo hrami novo funkcijo, stanovanjsko. Širile pa so se tudi vasi ob vznožju vinogradov v bajtarska naselja v vinogradih. Nova naselja so nastajala s krčenjem gozda na višjih legah. Ob novih vinogradih na gori pa so začeli graditi ob poteh po slemenih grebenov, lesene kočehrami. Najprej so jih uporabljali za shranjevanje orodja, kasneje pa bivališča proletariziranih kmetov oz. obdelovalcev vinogradov. Hrami so bili zgrajeni iz lesenih brun, pokriti s slamo. Večinoma so bile eno-prostorne stavbe na kamnitih temeljih ter s tlemi poteptano zemljo. Postopoma so se hrami predelali v zidanice, povečala so se okna, vrata, lesen stene so se nadomestile z zidano. Večinoma so se razširili v pritlične in vrhkletne vinogradniške bajte brez čelnega balkona. Večje predelave pa so vsebovale tudi balkon vzdolž stranske fasade, ki gledajo v dolino. Manj pa je bilo širitve v smeri slemena obstoječe zidanice.

Med obema vojnama so na Dolenjskem opazne razlike med meščanskimi in kmečkimi vinogradi. Meščanski so se širili predvsem po Trško goro in so bili veliki okoli 4 hektare in več. Kmečki pa so bili manjši. Ravno tako so bile revnejše zidanice. Kmečke vinogradniške stavbe so bile tipične vinogradniške z vzidano kletjo in s podom iz teptane zemlje. Kletni del se je delil na dva dela. V prvem je bila preša ter drugo orodje. Druga pa je služila občasnem bivanju in druženju ob trgatvah ter večjih praznikih. Meščani so svojim stavbam tudi rekli zidanice, vendar so imele le-te drugačen videz in funkcije. To so bile v glavnem enonadstropne hiše, po zgledu prave vile. Večinoma so bile zgrajene že v 19. stoletju.

slika 9: Zidanica z manjšim vinogradom nad Uršnimi seli

Po drugi svetovni vojni so se masovno začele graditi počitniške hiše oz. vikendi. V počitniška bivališča so se spreminjali tudi hlevi, seniki, gospodarska poslopja in nenazadnje zidanice. Tako se je v počitniške namene, med leti 1954 do 1962, spremenil značaj kar 220 zidanicam. Poleg prvotne funkcije shranjevanja vina in orodja so pridobile še funkcijo počitnikovanja. Ljudje so na teh območjih združili rekreativne potrebe z obdelavo vinograda, imeli so lastno klet in tudi možnost bivanja po upokojitvi. Vedno višji ekonomski standard je ljudem tudi omogočal take vrste investicije. Na območja dolenskih goric so začeli prihajati tudi doseljenci, ki so območja vzljubili zaradi blagostanja in lepote pokrajine in ne zaradi rodbinskih povezav. Na žalost so prinesli s seboj tudi slog zidav, ki se niso vedno skladale s tradicionalno vinogradniško arhitekturo.

slika 10: Trška gora

Dober primer spremembe takega območja na slabšem je Trška gora. Tudi na tem območju je bila poselitev vedno v povezavi s pridelovanjem vina. Novo podobo je začela dobivati v začetku 20. stoletja, ko so vinograde pokupili tudi meščani in je vinogradništvo na razdrobljenih posestvih nazadovalo. Po nacionaliziranju vinogradov so le-ti prišli v last Kmetijske Zadruga Krke. Svojih namenov o enotnem vinogradniškem kompleksu niso uresničili. Vinogradi so dajali premalo pridelka in niso bili primerni za mehansko obdelavo. Ogromni stroški (nerentabilnost) in takratna slaba osveščenost so botrovali k razparcelaciji in razprodaji vinogradov. Problem te razprodaje je opisal Slavko Sphical v reportaži o Trški gori v reviji *Tovariš*, »Mali gradovi za male bogove«, leta 1969. Zapisal je, da so »mali bogovi« kupili zemljo, na kateri so postavili vikend hiške. Po kasnejšem obdavčenju, pa so se te hiše spremenile, »čez noč« v zidanice, »saj so okoli njih rasle trte«. (Kuljaj, 2003)

Leta 1967 je novomeška občinska skupščina sprejela odlok o splošni in začasni prepovedi graditve ter parcelacije zemljišč na območjih, za katere so predvideli izdelavo zazidalnih načrtov. Leto kasneje pa so izdali odlok, ki je gradnjo omogočal predčasno, če je bila izdelana lokacijska dokumentacija. Zavod za spomeniško varstvo je izdal tudi določilo, da so morale biti zidanice grajene skladno z okoljem, vendar so črnograditelji pogosto tega niso držali.

Po osamosvojitvi sta uveljavitev tržnega gospodarstva in denacionalizacija prinesla nove spremembe. Zakon o denacionalizaciji je prinesel vračanje odvzetih vinogradov in pripadajočih objektov. Tržno gospodarstvo pa je omogočilo promet z zemljišči in s tem dostop do kapitala za vlaganja v donosne dejavnosti. Ponovno je prišlo do drobljenja posesti. Tržni pridelovalci grozdja in vina pa strmijo tudi k povečanju pridelovalnih površin. Nove zidanice so redke, a glamurozne. To predstavlja tudi komercialni prijem, ki želi ponovno obuditi stare blagovne znamke (tipičen primer Cvička) in opozoriti na družbeni status lastnikov. Zidanice so tako dobile še poslovno funkcijo. Primer: Krkin hram na Trški gori služi Krki v reprezentančne namene.

Zidanice postajajo čedalje bolj komunalno opremljene. Z boljšimi bivanjskimi razmerami se tudi število stalnega prebivalstva povečuje. Tu najdejo svoj dom večinoma upokojenci in mlade družine.

7 USMERITVE ZA RAZVOJ VINOGRADNIŠKIH OBMOČIJ

Možnosti za prostorski razvoj vinorodnih območij in vinogradništva so odvisne od naravnih in ustvarjenih danosti v prostoru, kar se predvsem nanaša na stanje kmetijskih zemljišč in ureditev, ki so povezane s kmetijsko dejavnostjo. Naravni pogoji v MO NM so primerni za proizvodnjo vina. Ljudje pa so na zemljo in urejanje krajine vinogradov navajeni. Zato mora občina težiti k ohranitvi te dejavnosti. Upoštevati pa je potrebno omejitve, ki jih v prostoru skušajo uveljaviti druge razvojne dejavnosti in sektorji, ki so pristojni za uveljavljanje ciljev varstva naravnih in kulturnih vrednot.

Pridelovanje vinske trte se tako lahko združi z dopolnilno dejavnostjo. Tako bo omogočen celovit pristop k organiziranju pridelave, predelave, dodelave in trženja vinogradništva. Ob tem je pomembno, da je kmetijstvo in tako tudi vinogradništvo bistveno povezano z družbenimi in gospodarskimi razmerami in da tudi trg postaja vse pomembnejši dejavnik, ki vpliva na samo dejavnost in na njen razvoj v prostoru ter posledično na podobo prostora. Dolenjski vinogradniki imajo v trenju dodatno prednost zaradi uveljavljanja znamke Cvička PTP. Tu ima ključno vlogo Konzorcij pridelovalcev cvička.

Spoznanje, da kmetijstvo ne more biti edini vir za preživljanje ljudi na podeželju, odpira vprašanje nadaljnjega razvoja oziroma dopolnilnih dejavnosti, ki bi na podeželje prinašale dodatni dohodek. Merila za izbor gospodarske panoge postavlja vedno ostrejša družbena zavest, ki podeželja ne pojmuje več kot rezervni prostor mesta, ampak mu priznava lastne razvojne in strukturne zakonitosti. Sprejemljiv je takšen razvoj, ki gradi na lokalnih potencialih, ki je v ravnovesju z naravo in ki obnavlja socialna razmerja (vaško skupnost) in s tem večja lokalno istovetnost ljudi.

Turizem na deželi je nasprotje zgoščenemu, množičnemu turizmu v razvitih turističnih krajih. Turizem je le dopolnilna dejavnost. Med oblikami turistične dejavnosti na podeželju so tudi vinske ceste. Gre za posebno obliko trženja kmetijskih proizvodov, kjer kmečka gospodarstva pod geslom "vinskih cest" ponujajo svoje pridelke, usluge, storitve. Ponudba ob vinski cesti pa ni omejena samo na kmetijske pridelke. Trži se celotna pokrajina z vsemi naravnimi in kulturnimi znamenitostmi, zgodovino, tradicijo in posebnostmi.

Med obveznimi ukrepi vinogradništva bi morale biti povečanje površin vinogradov na pridelovalca in ustrezno združevanje. Le to pa je težko doseči, saj so ljudje navezani na svojo zemljo. Tako bojo majhni vinogradi obstajali tudi v prihodnje. In ostale bodo tudi zidanice, kar je lepo in prav. A ta del vinogradništva se bo moral razvijati ločeno, kar pomeni, da bo izpadel iz rednega subvencioniranja obnov kmetijskega obdelovanja. Delež pa bo podpore, ki jo bo dajala država za ohranjanje poseljenosti in varovanja naravne in kulturne dediščine.

Pomembno je tudi, da krajina ostaja čista in prijazna do okolja. To bi lahko dosegli z učinkovitim osveščanjem pridelovalcev in potrošnikov o prednostih in pomenu sonaravne pridelave. Učinkovit prenos znanja bo nujen.

slika 11: Hram pod Trško goro

7.1 Usmeritve za gradnjo

Do uvedbe novega prostorskega reda občine veljajo prostorsko ureditveni pogoji MONM.V PUP-jih 38. člen- za zunaj mestni prostor MONM so vinogradniške gradbene enote (GE) opredeljene za naslednjimi oznakami:

V – Vinogradniška GE

Vg – Vinogradniška enota z dopolnilno gostinsko ponudbo- vinotoč

Vv – Vinogradniška enota posebnega merila

Vz- GE zidanice

Vinogradniška GE je sklop kmetijskih površin v skupnem lastništvu z zasajenim vinogradom ali sadovnjakom v območju, ki je s tem odlokom opredeljeno kot vinogradniško območje. Kot površine, zasajene z vinsko trto oziroma sadnim drevjem se upoštevajo zemljišča:

- na območju najboljših kmetijskih zemljišč : kmetijske površine velikosti 20 arov za intenzivni vinograd oziroma 50 arov za intenzivni sadovnjak ali lupinarje (z gostoto najmanj 70 dreves/ha),
- na območju drugih kmetijskih zemljišč: kmetijske površine, ki obsegajo najmanj 10 arov za intenzivni vinograd oziroma 40 arov za intenzivni sadovnjak (pečkarji in/ali koščičarji oziroma 60 arov za travniški sadovnjak ali lupinarje (z gostoto sajenja najmanj 70 dreves/ha).

Na območjih je mogoče graditi gospodarske objekte- zidanice. Zidanica je stavba katere dimenzije ne smejo presegati dimenzije 5,0 x 7,0 m. Najmanjši dovoljeni odmik od parcelne meje je 2,0 m. Maksimalna višina same zidanice lahko obsega mansardo in kletne prostor. Kolenčni zid je lahko visok do 1,20 m. Za zidanice so predvidene klasične strehe - simetrična dvokapnica, ki naj bi bila orientirana pravokotno na potek plastnic. Dovoljeno je postaviti dodaten gospodarski del v kletni etaži (največ 10 m²). Najmanj s treh strani mora biti v celoti vkopan v zemljo. V kleti zidanice za vinogradništvo se opredeli vinska klet. V primeru sadjarstva pa prostor za shrambo sadja.

Gradnja takega objekta je mogoča le ob javno dostopnih poteh - strukturne osi vinogradniškega območja. Vsaka zidanica mora biti od sosednjih oddaljena za širino najmanj treh zidanic na vsako stran. Dodatno mora biti dovolj prostora za dostop in najmanj eno parkirno mesto za gospodarsko vozilo (traktor s prikolico).

slika 12: Novejše zidanice pod Trško goro

Fasada se lahko oblikuje dvodelno, če delimo fasado horizontalno na kletni in mansardni del. Dodatno se lahko oblikuje strešni venec. Fasada mansardnega dela mora biti načeloma lesena, z vertikalno členitvijo površinske strukture. Kletni del pa naj bi bil izdelan z grobim ometom ali obrizgom v beli ali pastelnih barvah. Niso dovoljeni balkoni ter polkrožna okna. Okna v kletnem delu stavbe so lahko le kvadratne oblike velikosti do 0,60 x 0,60 m. Glavni vhod ima lahko vidni lesen podboj. Na vseh fasadnih odprtinah oz. steklenih stenah so obvezna polkna oz. zunanja lesena krila.

Ograje morajo biti lesene, tekstura barve pa naravna. Sestavljena je lahko z vertikalno členitvijo polnil in zgornjim držalom. Oporni zidovi – škarpe so lahko zgrajeni samo iz lokalnega lomljenca s poglobljenimi fugami in visoki do enega metra. Grobi obrizg v naravno izvorno sivi barvi ometa je dovoljen pri sanacijah obstoječih zidov. Na gospodarske objekte ali kamorkoli v odprt prostor je prepovedano obešati oz. namestiti reklamne panoje ali zaslone.

Večje površine za večje vinograde oziroma sadovnjake je dovoljeno vzpostaviti v vkopanih kleteh in sicer vsakih nadaljnjih 5 arov za 5,0 m².

Legalizirajo se že obstoječe zidanice, ki ležijo izven območja varovanja naravne ali kulturne dediščine in so bile zgrajene pred veljavnostjo odloka, ki ureja prostorsko ureditvenih pogojev za zunaj mestni prostor Mestne občine Novo mesto. Iz projektne dokumentacije mora biti razvidna dimenzija, ki ne sme presegati velikosti 7,0 x 8,0 m in višine do največ K+P. Vključeni morajo biti merila sanacije in integracije stavbe v okolje, kot so naravne barve, lesene teksture in po potrebi prilagoditve volumnov. Ostala merila oblikovanja zidanic veljajo kot za novo zgrajene zidanice.

Na vinogradniških enotah je mogoče organizirati tudi dodatno gostinsko ponudbo - vinotoče, Lastnik mora imeti najmanj 25 arov vinograda in ustrezno ekonomsko opredelitev iz dejavnosti. Dejavnost se opredeli z razvojnim elaboratom za celosten razvoj predmetnega vinogradniškega območja in vinske ceste v njem. Sprejme ga lokalna skupnost kot nosilec financiranja projekta. Tako se vključi v razvojne programe občine oziroma države. Vsebina elaborata, ki opredeljuje vinotočev vsebuje minimalno:

- analizo prostorskih možnosti za razvoj vinogradniške dejavnosti iz pedoloških, geografskih, kulturnih in gospodarskih pogojev, da predelava grozdja predstavlja osnovno ali dopolnilno dejavnost na kmetiji;
- da se lokacija nahaja v vinorodnem okolišu ter zagotavlja ureditev brez večjih posegov v teren (večjih odkopov ali zasutij);
- analizo gospodarskih možnosti in potreb ter gospodarskih ciljev,
- program zagotovitve komunalne opremljenosti,

- opredelitev in zagotovitev izvedbe, financiranja in upravljanja,
- opredelitev ekonomskih meril za lociranje posameznih vinotočev- obseg poslovanja, ponudba, število in kapacitete dejavnosti po posameznem vinorodnem območju oziroma vinski cesti.(odlok Prostorsko ureditveni pogoji MO NM, 2003, 2004, 2005)

Za vinotoče in vinogradniške enote posebnega merila je potrebno opredeliti stavbna zemljišča. Stavbe morajo biti v skladu z merili stavbe tipa hiša na podeželju. Izjemo predstavljajo območja, kjer stavbna zemljišča ležijo na manj izpostavljenih naravnih terasah ali kotanje v bregu, ki se lahko oblikujejo po merilih osamele domačije. Dograjeni objekti pa so lahko gospodarskega tipa. Dovoljena je največ ena pomožna stavba. Na izpostavljenih legah stavbe ne smejo biti širše od 7,0 m.

Vinogradniških enot v bivalne enote ni dovoljeno spreminjati.

7.2 Turizem in vinske ceste

Podeželje MO NM ima velike možnosti za razvoj mehkega turizma (soft tourism). To je posebna oblika turizma, ki naj ne bi povzročalo škode v okolju. Mehki turizem je priložnost za manj razvite ali še nerazvite turistične kraje, kjer se še ni pričel razvijati masovni turizem (Mihalič, 1999). Za uspešno izvajanje take vrste turizma je zelo pomembno ohraneno naravno okolje, v katerega so spretno vpletene posamezne storitve. Med njimi morajo biti predvsem takšne, ki vključujejo najrazličnejše aktivnosti, saj so turisti vse bolj aktivno vključeni v preživljanje svojih počitnic. Kot možne perspektivne dejavnosti bi se lahko razvijale prehrabena industrija, kmetijstvo in turizem, razvijanje malega gospodarstva in storitvenih dejavnosti v okviru regije ob upoštevanju vseh prednosti naravnega in kulturnega okolja.

V povezani turistični ponudbi bi lahko upoštevali vinske ceste, aktivne počitnice (npr.: plezanje, letenje, kolesarjenje, jamarstvo, pohodništvo, planinarjenje itd.), odkrivanje regije (spoznavanje naravnih in kulturnih znamenitosti ter zgodovine krajev), ustvarjanje ter duhovna bogatitev s prireditvami in izleti.

»Vinska cesta je samo krovni pojem, ki obsega ponudbo celotnega območja, je sestavni del in proizvod okolja, po katerem poteka.« (Idejni projekt Vinske turistične ceste Slovenije, 1993, str. 109) Za njeno vzpostavitev in kasnejše funkcioniranje je primarnega pomena kmetijska dejavnost, ponudba celotnega območja in urejena krajina. Sama vinska cesta ne prinaša zelenih učinkov in dohodka. Pomembna je vrsta in obseg dejavnosti, ki so ob njej. Te pa morajo izhajati iz istovetnosti pokrajine, ohranjati tradicijo in omogočati doživljanje prave mere podeželskosti. Šele ti dejavniki dajejo poleg kakovostne ponudbe vinski cesti pravo vsebino. Takšen pristop k razvoju podeželja je blizu novejšim ugotovitvam o načinu in oblikah vzpodbujanja razvojno problematičnih področij. Gre za uvajanje novih gospodarskih dejavnosti, ki so avtohtone, izkoriščajo lokalne naravne in demografske potenciale, so skladne z okoljem in potrebujejo samo začetna vlaganja, kasneje pa se razvijejo po lastnih razvojno tržnih principih. S takšnim pristopom se odgovornost in s tem motiviranost za uspeh projekta ali dejavnosti prenese na konkretnega lastnika (kmetovalca), ki si bo z večjim zavzemanjem zagotovil večji dohodek.

Smisel vinske ceste je v tem, da vino kot kulturna dobrina in ne le kmetijski proizvod, prodajajo v kraju oziroma na mestu, kjer ga pridelujejo. Gostu se s tem želi približati posebnosti vsakega vina in vinogradnika, značilnost posameznega vinorodnega območja skupaj s kulturo, kuhinjo in podeželskim okoljem, zato je pomembno ponudbo organizirati tako, da bo gost imel priložnost doživeti vinorodno pokrajino v vseh njenih razsežnostih. To pa pomeni:

- speljati poti med vinogradi, kjer je stopnja doživljanja največja,
- omogočiti ogled pridelave in shranjevanja vina,
- nuditi osebni kontakt pri spoznavanju, izbiranju, ogledovanju,
- ponudbo vin obogatiti s tipično regionalno gastronomijo,
- vzdrževati primerno stopnjo kakovosti,
- v ponudbo vključiti kulturne, rekreacijske, izobraževalne dejavnosti, strokovne izlete.

Vsako vinsko cesto oziroma vinorodno območje je potrebno obravnavati in predstavljati kot posebno, zaključeno območje z lastnimi značilnostmi. S tem v zvezi je posebno pomembna regionalna razvrstitev vin. Takšna usmeritev po eni strani vzpodbuja vinogradnike k

ohranjanju ali obnavljanju regionalnih sort, po drugi strani pa navaja k celovitejši regionalni ponudbi in k aktiviranju vseh možnosti, ki v posamezni pokrajini obstajajo: kulturna dediščina ali kulturni spomeniki, športna in rekreacijska ponudba, turistično privlačne točke. Delovanje vinske ceste zahteva razmeroma razvite prenočitvene zmogljivosti, razvito in urejeno cestno mrežo, predstavitveni material, enotne in pregledne označbe, vsakomur dostopne sezname vinogradnikov in vrsto ponudbe, ki je ob vinski cesti na razpolago. Pomembno vlogo igrajo dopolnilne dejavnosti s ponudbo ob vinski cesti, kot so: rekreacijska območja, planinske in kolesarske poti, etnološke posebnosti, kopališča ter likovne galerije..

Vinska cesta in dejavnosti ob njej so primerna dopolnilna dejavnost večjih turističnih območij in priložnost za medregionalno sodelovanje in povezovanje turistične ponudbe in regionalnega razvoja.

Po slovenskih vinorodnih krajih vodi 20 vinskih cest. Potekajo po vseh treh vinorodnih rajonih:

- Posavski vinorodni rajon: Šmarsko-virštanjaska vinska cesta, Bizeljsko-sremiška vinska cesta, Gornjedolenjska vinska cesta, Dolnjedolenjska vinska cesta, Podgorjanska vinska cesta, Belokranjska vinska cesta.
- Primorski vinorodni rajon: Briška vinska cesta, Vipavska vinska cesta, Kraška vinska cesta, Istrska vinska cesta.
- Podravske vinorodni rajon: Podpohorska vinska cesta, Mariborska vinska cesta, Gornjeslovenjegoriška vinska cesta, Srednjeslovenjegoriška vinska cesta, Radgonskokapelska vinska cesta, vinska cesta Goričko, Lendavska vinska cesta, Jeruzalemska vinska cesta, Ormoška vinska cesta, Haloška vinska cesta.

Vinorodno območje na severnem pobočju Gorjancev se razprostira po gričevnatem vznožju. Gre za vinorodno pokrajino iz katere izhaja slovit dolenski cviček. Vinogradi so omejeni na posamezne lokacije, kjer so mikroklimatski in pedološki pogoji najustreznejši.

Dve cesti vodita po območju, ki je geografsko del novomeške pokrajine. Podgorjanska vinska cesta poteka po krajinsko zanimivi trasi, mimo številnih kulturnih spomenikov oziroma po pokrajini, ki jo opisujejo velikani slovenske literarne zgodovine.

Podgorjanska vinska cesta popotnika vodi po naslednjih krajih: Ratež - v Brusnice - Tolsti vrh - Orehovica - Gor. Vrhpolje - samostan Pleterje - Pleterski hrib - Ržišče - Kostanjevica. Pomembno je tudi dejstvo, da je vino iz tega dela Slovenije avtohtono in poleg terana edino, ki ima regionalni izvor.

Dolnje dolenska vinska cesta popotnika vodi po naslednjih točkah: Trebnje - Gradišče - Rihpovec - Karteljevo - Gor. Kamenje - Golušnik - Trška gora - Otočec.

Krajinsko najizrazitejšo lego imata Trška gora pri Novem mestu in Vinji vrh, saj se njihova pobočja dvigajo neposredno nad dolino Krke. Za obe območji je značilen relativno kvaliteten pridelek vina (predvsem cvička), kar je posledica ugodnih talnih razmer, primernih mikro meteoroloških razmer in seveda osončenosti.

7.3. Vloga prostorskega planiranja in vinogradništvo v prihodnosti

Izzive prostorskega planiranja za prihodnost predstavljajo opustitev togega tradicionalnega planiranja z določanjem pravil in smernic. Namesto tega se bo ohranjalo prostorske oblike in strukture, ki dajejo prostoru nek značaj. Vinogradniška tradicionalna območja se morajo torej ustrezno ohranjati tudi v prihodnje s krepitvijo pripadnosti in navezanosti na prostor. Za obstoj bo tako potrebno sodelovanje na vseh ravneh planiranja. Zagotoviti kakovost življenjskega in delovnega okolja na vinogradniških področjih bo nujna za uveljavljanje trajnostnega razvoja. Prostorska učinkovitost bi se dosegla z učinkovito uporabo sredstev glede na energijo, varovanjem tal ter naravnih virov. Vinogradniški predeli morajo ostati konkurenčni in privlačni. Z ohranjanjem prostorske posebnosti in povečanjem vlaganja ter razvojem skupne strategije o prihodnosti je cilj tudi dosegljiv.

Poleg uskladitve politike sektorjev (gospodarskega, okoljskega in kulturnega) je pomembno sodelovanje tudi v politiki gospodarskih vej (politika poselitve, politika izgradnje

infrastrukture, okoljska politika, krajinska politika). Trajnostne prometne infrastrukture morajo biti dobro vključene v pokrajino, da bodo tako mestna kot zunaj mestna središča dobro preskrbljena s prevozom. Ravno tako mora priti do večjega medsebojnega delovanja in izogibanja konfliktom glede rabe tal. Nujno bo postalo sodelovanje med stopnjami institucionalne strukture, kjer bodo glavno vlogo imele nižje stopnje, višje pa le določene odgovornosti. Pomembno pa bo tudi sodelovanje med posameznimi lokalnimi območji, saj bodo morala pri svojem razvoju upoštevati tudi vplive na sosednja področja. Potrebno bo usklajevanje na vseh ravneh. Z upoštevanjem te načel se bo tako lahko ohranjala tudi vinogradniška pokrajina z usklajevanjem med posameznimi interesi sektorjev in izhajanjem iz osnovnega izhodišča »velikega v malo«. Za doseg večje učinkovitosti bo v prihodnosti pomembna tretja raven institucije-regija. Izkušnje učijo, da so planiranja na širšem območju učinkovitejša.

slika 13: Pogled na Trško goro

Odločitve se bodo sprejemale po načelu predvidevanja in ne prilagoditve nastali situaciji.

»Trgi, ki bodo bolj prilagojeni zunanjim dejavnikom lahko dosežejo boljše rezultate kot trgi, ki temeljijo na predpisih. Spodbujanje lastne kreativnosti in prilagoditev projektov na posameznih področjih bi morala biti bolj učinkovita, kot neka splošna načela s strani države. Ponovno je pomembna zasebna učinkovitost in javni nadzor.« (Prispevek k trajnostnemu razvoju, str. 130)

8 ZAKLJUČEK

V prihodnosti je eden glavnih ciljev obnova odnosa podeželja in mesta. Tako mestni kot podeželski kontekst lahko sorazmerno vplivata drug na drugega v okoljskem kot ekonomskem smislu. Zanimarjanje podeželske pokrajine s širitvijo predmestij ni produktivna in se ji je potrebno izogibati. Ravno tako pa ne sme podeželje sloneti na samo na eni gospodarski panogi – kmetijstvu. Z našo analizo aktov, ki urejajo to problematiko smo prišli do sklepa, da se vzpostavijo integralna gospodarska in prostorska orodja planiranja v skladu s splošno strategijo planiranja regijskega območja.

Analiza nam je pokazala, da je poselitev vinogradniških območij čedalje večja. Na območjih se prepleta čedalje več dejavnosti. Kmetijstvo kot osnovno dejavnost spodbija turizem, vendar eden brez drugega ne moreta. In se povezujeta. Vsekakor pa je turizem vizija razvoja vinogradniške pokrajine. K temu bistveno prispevajo projekti vinskih cest. Tudi obdelovanje vinogradov se s časom spreminja. V ospredje prihaja kvalitetno pridelano vino in pomembna bo promocija le-tega za prihodnost. Tipične vinogradniške poselitve bodo tako služile kot podlaga in osnova za prepoznavnost posameznega vinorodnega okoliša. Dolenjske zidanice morajo torej ostati take kot so. Prizadevati si je potrebno, da bodo čim lepše urejene in ne bodo kvarile izgleda pokrajine. Preprečevati je potrebno črne gradnje in dovoliti le pokrajini skladne oblike gradnje. Poskrbeti je potrebno, da se vinogradi ne bodo opuščali in se zaraščali v prevelikem obsegu.

Rezultat raziskave je potrdil naša pričakovanja. Ob razumnem upoštevanju predpisanih prostorskih aktov in vseh »sorodnih« dokumentov lahko ohranimo vinogradniška območja taka kot so in jih obvarujemo pred vsemi škodljivimi vplivi sodobnega sveta. Širjenje vinogradniških območji pa bi lahko pomenilo že preveliko spreminjanje kulturne krajine, zato se zdi poglobitev v urejanje obstoječih teritorialnih razsežnosti vinogradniških območij, v okviru katerih je tudi še precej neizkoriščenih možnosti, veliko bolj primerna.

VIRI

Drozg, V. 1993. Vinske turistične ceste Slovenije, Idejni projekt. Maribor, Urbis: str. 74

EU kmetijska politika, skladi
<http://evropa.gov.si> (2.12.2005)

Evropska konferenca ministrov, odgovornih za regionalno planiranje
http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Environment/CEMAT (15.1.2006)

Geografski atlas Slovenije. 1998. Ljubljana, DZS: 360 str.

Hudoklin, J. 2002. Kmetijstvo in prostorski razvoj Slovenije: Zasnova: Slovenski prostor 2020. Novo mesto, Acer: 60f.

Hudoklin, J., Simič, S., Jug, M., Selak, I. 2004. Študija ranljivosti prostora za prostorski plan MONM za območje UZ NM: Zaključno poročilo. Novo mesto, Acer: 55f.

Hudoklin, J., Nikić, R., Ravbar, M., Murn, A., Fatur, M., Selak, I., Jankovič, L., Husak, M., Simič, S. 2003. Regionalna zasnova prostorskega razvoja Jugovzhodne Slovenije, 2.faza, Predlog vizije in zasnova prostorskega razvoja regije v variantah. Novo mesto, Acer:33f.

Hudoklin, J. 2001. Strateški del Regionalnega razvojnega programa za območje Jugovzhodne Slovenije, do leta 2006. Novo mesto, Podjetniški center Novo mesto: 50f.

Košćak, M. 2002. Preobrazba podeželja ob Slovensko-hrvaški meji . V: Melikovi dnevi. Geografija in njene aplikativne možnosti. Ljubljana, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta: str. 267-280.

Kuljaj, I. 2003. Zidanice, vinske kleti in hrami na Slovenskem.. Ljubljana, Magnolija: 202 str

Marušič, J., Hudoklin, J., Kovačič, M., Winkler, I., Mikoš, M., Mušič, V.B., Ravbar, M. 2001. Krajina in prostorski razvoj Slovenije, Zasnova, Raziskovalni projekt, Končno poročilo. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 112f.

Mihalič, T. 1999. Uvod v trženje v turizmu. Ljubljana, Ekonomska fakulteta: 134 str.

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Sektor za strukturno politiko in podeželje (Janja Kokolj Prošek, sekretarka), 2004. 3. Prednostna naloga: Prestrukturiranje kmetijstva, gozdarstva in ribištva V: Programsko dopolnilo Republike Slovenije za obdobje 2004-2006, str.64-65.
<http://www.gov.si/mkgp> (7.2.2006)

Ministrstvo za okolje in prostor (Ur. Margarita Jančič), 2002. Nove vloge prostorskega načrtovanja V: Prostorski planski instrumenti-k učinkovitejšim rešitvam V: I. Srečanje – Castel Brando, Cison Di Valmarino, Ljubljana str: 124-134.
http://www.gov.si/upr/doc/AA_PPInstr0.pdf (21.2.2006)

Pogačnik, A. 1992. Urejanje prostora in varstvo okolja. Univerzitetni učbenik. Ljubljana, Mladinska knjiga: str. 41-44.

Pogačnik, A. 2000. Urejanje prostora za tretje tisočletje. Ljubljana, Študentska založba: str. 53-58.

Predpristopni program SAPARD
<http://arsktrp.gov.si> (3.12.2005)

Prosen, A. 2005. Regionalna komponenta pri načrtovanju razvoja podeželja V: DELA 24, Ljubljana, Oddelek za geografijo, Filozofska Fakulteta: str. 195-205.

Ravbar, M. 2001. Poselitvena območja v prostorskem planu Slovenije V: Poselitev in prostorski razvoj Slovenije. Ljubljana, Inštitut za geografijo, MOP: str. 12-14.

Statistični popis, 2000. Kmetijski popis, Statistični urad RS, Ljubljana
<http://www.sigov.si/popis> (1.12.2005)

Statistični popis, 2002. Popis prebivalstva, Statistični urad RS, Ljubljana
<http://www.sigov.si/popis> (1.12.2005)

Pravilnik o dodeljevanju proračunskih sredstev za ohranjanje in razvoj kmetijstva in podeželja v Mestni občini Novo mesto obdobje 2004-2006. Ur.l. RS 38/2004.

Pravilnik o katastru dejanske rabe kmetijskih zemljišč. Ur.l. RS 6/2005.

Pravilnik o razdelitvi vinogradniškega območja v Republiki Sloveniji, absolutnih vinogradniških legah in o dovoljenjih ter priporočenih sortah vinske trte. Ur.l. RS 69/2003.

Pravilnik o registru kmetijskih gospodarstev in evidenci subjektov. Ur.l. RS 36/2003, 121/2003.

Prostorski red Slovenije PRS. Ur. l. RS 122/2004.

Prostorsko ureditveni pogoji MO NM. Ur.l. RS 98/2003, 49/2005 ter 71/2005.

Program razvoja podeželja za Republiko Slovenijo 2004-2006. Ur.l. RS. 116/2004.

Strategija prostorskega razvoja Slovenije – SPRS. Ur.l. RS 76/2004.

Strategija Razvoja Kmetijstva in razvoja podeželja v Mestni občini Novo Mesto za obdobje 2003 – 2007, 2004. Mestna občina Novo mesto, Občinska uprava, Oddelek za kmetijstvo in turizem Novo mesto. Kmetijsko-gozdarski zavod iz Novega mesta, Oddelek za kmetijstvo in turizem Mestne občine Novo mesto: str. 5, 7-14, 17-19, 28-32.
<http://www.novomesto.si> (20.12.2005)

Uredba o izvedbi ukrepov kmetijske politike za leto 2005. Ur.l. RS 22/2005.

Uredba o izvedbi ukrepov kmetijske politike za leto 2006. Ur.l. RS 09/2006.

Uredba o plačilih za ukrepe programa razvoja podeželja za RS 2004-2006 za leto 2006, 2006.
KKS. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
<http://www.arr.si> (20.2.2006)

Zakon o evidentiranju nepremičnin, državne meje in prostorskih enot – ZENDMPE. Ur.l. RS 52/2000.

Zakon o graditvi objektov – ZGO-1. Ur.l. RS 52/2000.

Zakon o kmetijskih zemljiščih – ZKZ. Ur.l. RS 52/2000.

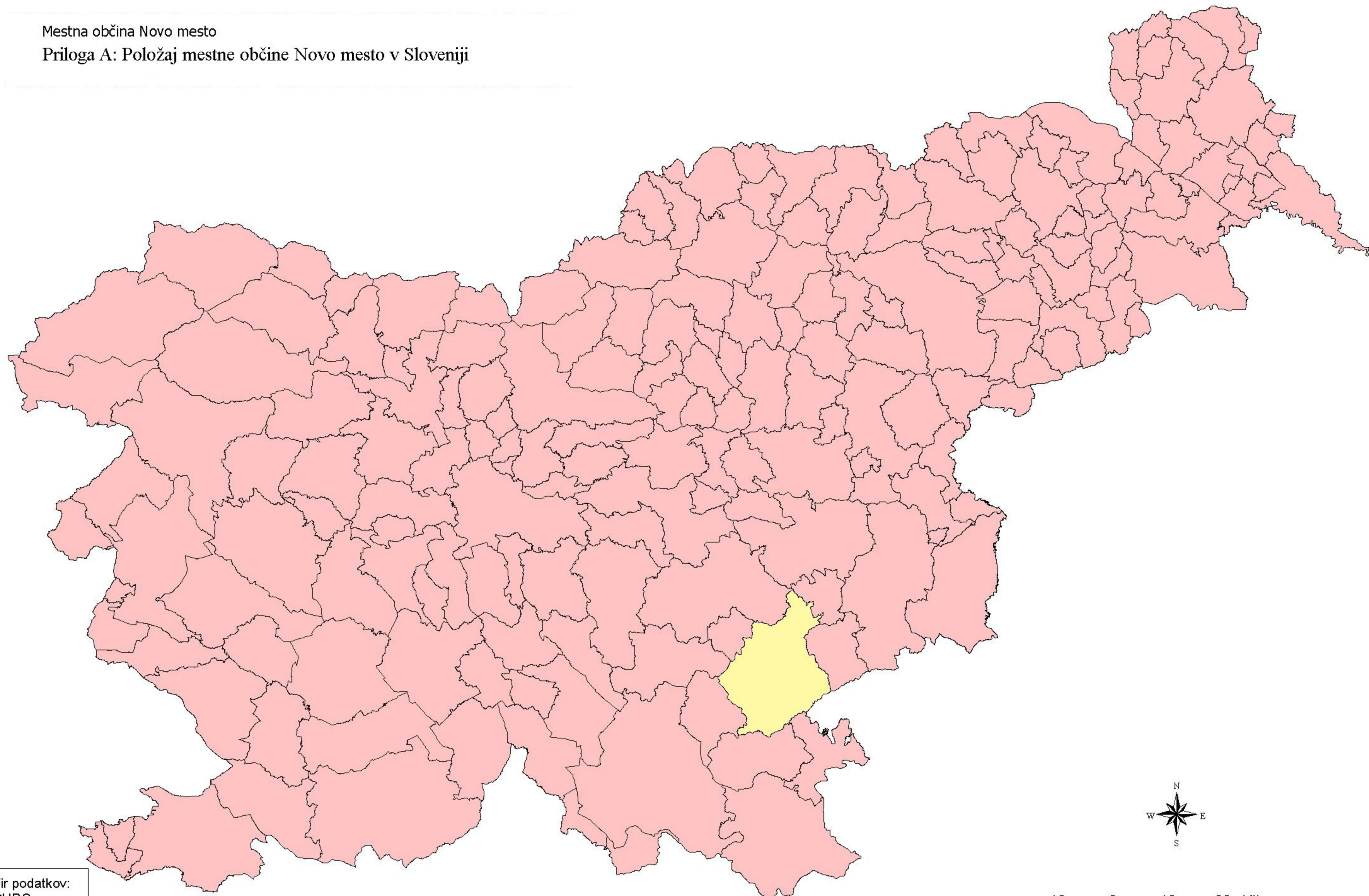
Zakon o kmetijstvu. Ur.l. RS 54/2000, ZDU-1 Ur.l. RS 52/2002, ZMR-1 Ur.l. RS 58/2002,
ZdZPKG Ur.l. RS 45/2004.

Zakon o urejanju prostora – ZUREP-1. Ur.l. RS 110/2002.

Zakon o urejanju prostora – ZUREP-1. Ur.l. RS 52/2000.

Mestna občina Novo mesto

Priloga A: Položaj mestne občine Novo mesto v Sloveniji

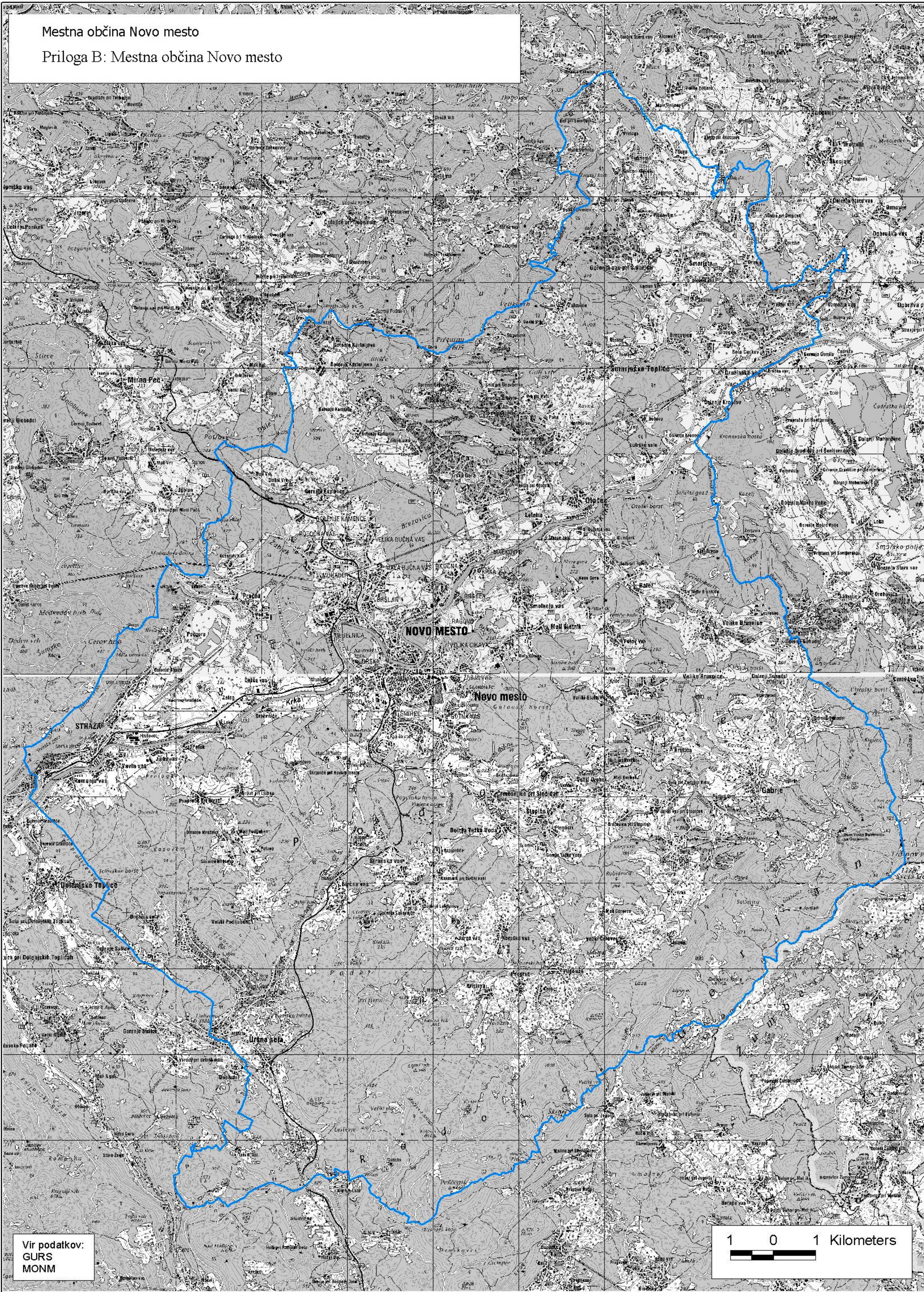

Vir podatkov:
GURS
MONM

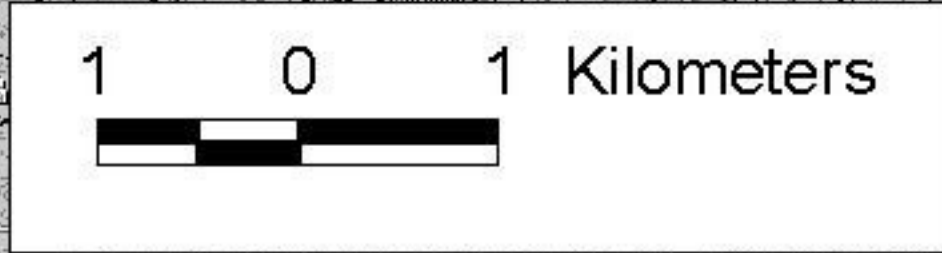
10 0 10 20 Kilometers

Mestna občina Novo mesto

Priloga B: Mestna občina Novo mesto

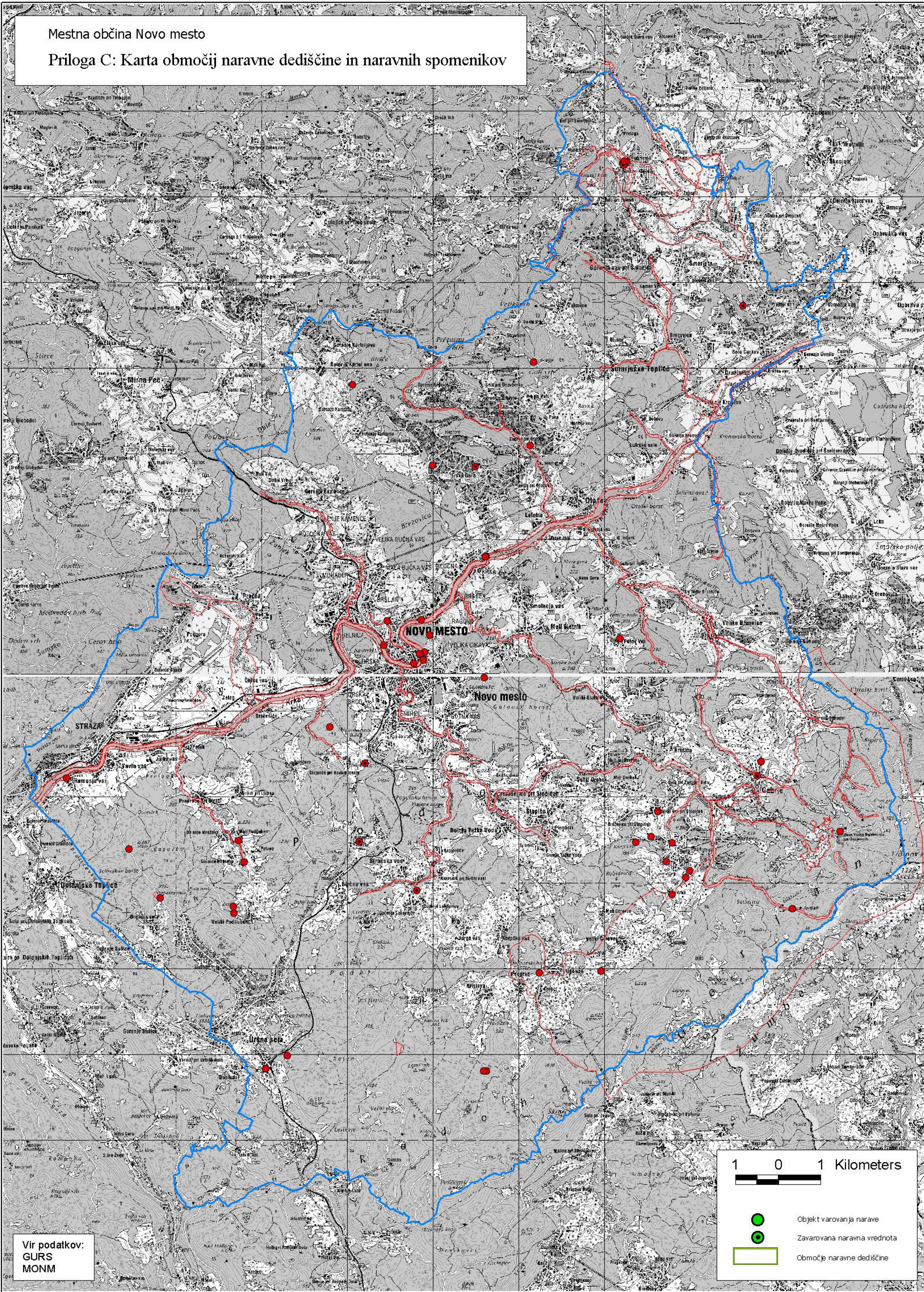

Vir podatkov:
GURS
MONM

Mestna občina Novo mesto

Priloga C: Karta območij naravne dediščine in naravnih spomenikov

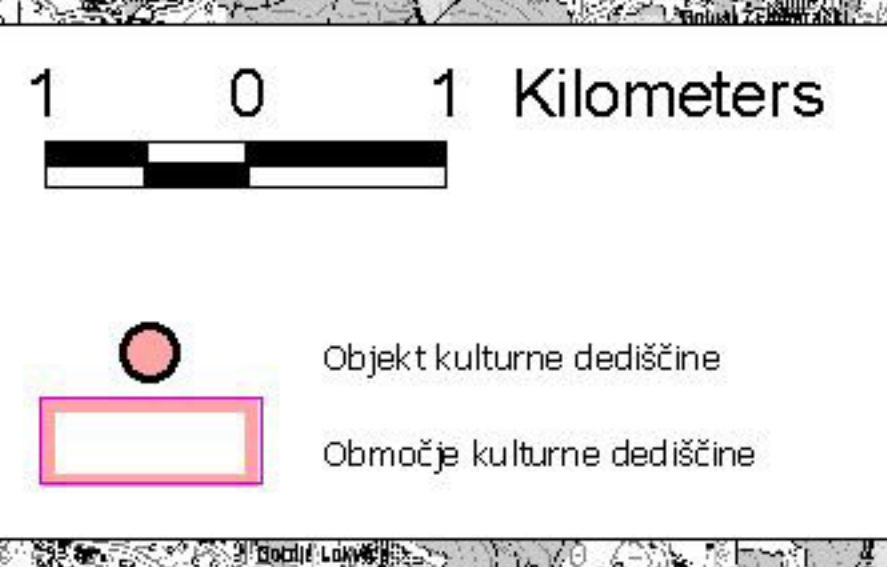
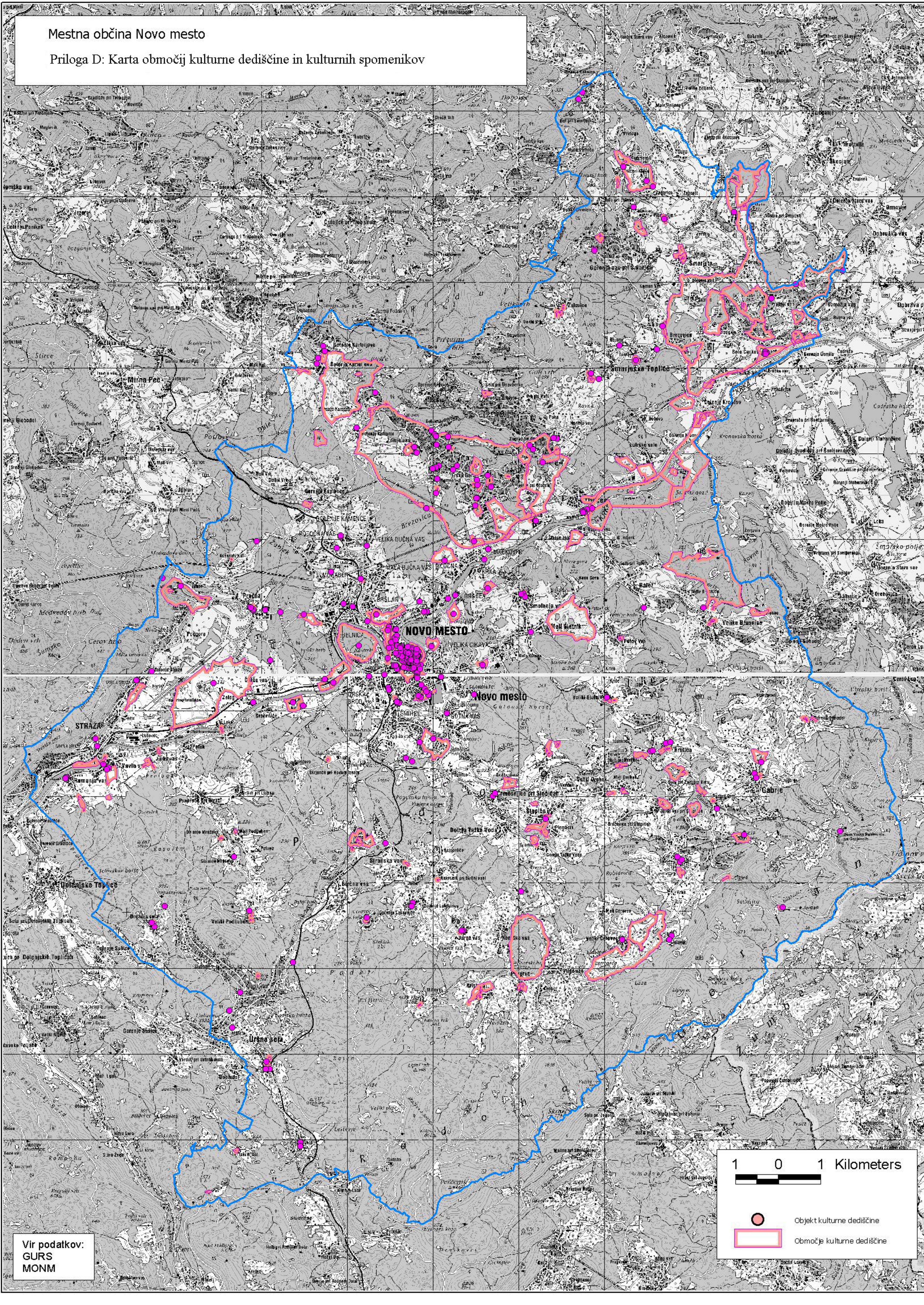
Vir podatkov:
GURS
MONM

1 0 1 Kilometers

● Objekt varovanja narave
○ Zavarovana naravna vrednota
□ Območje naravne dediščine

Mestna občina Novo mesto

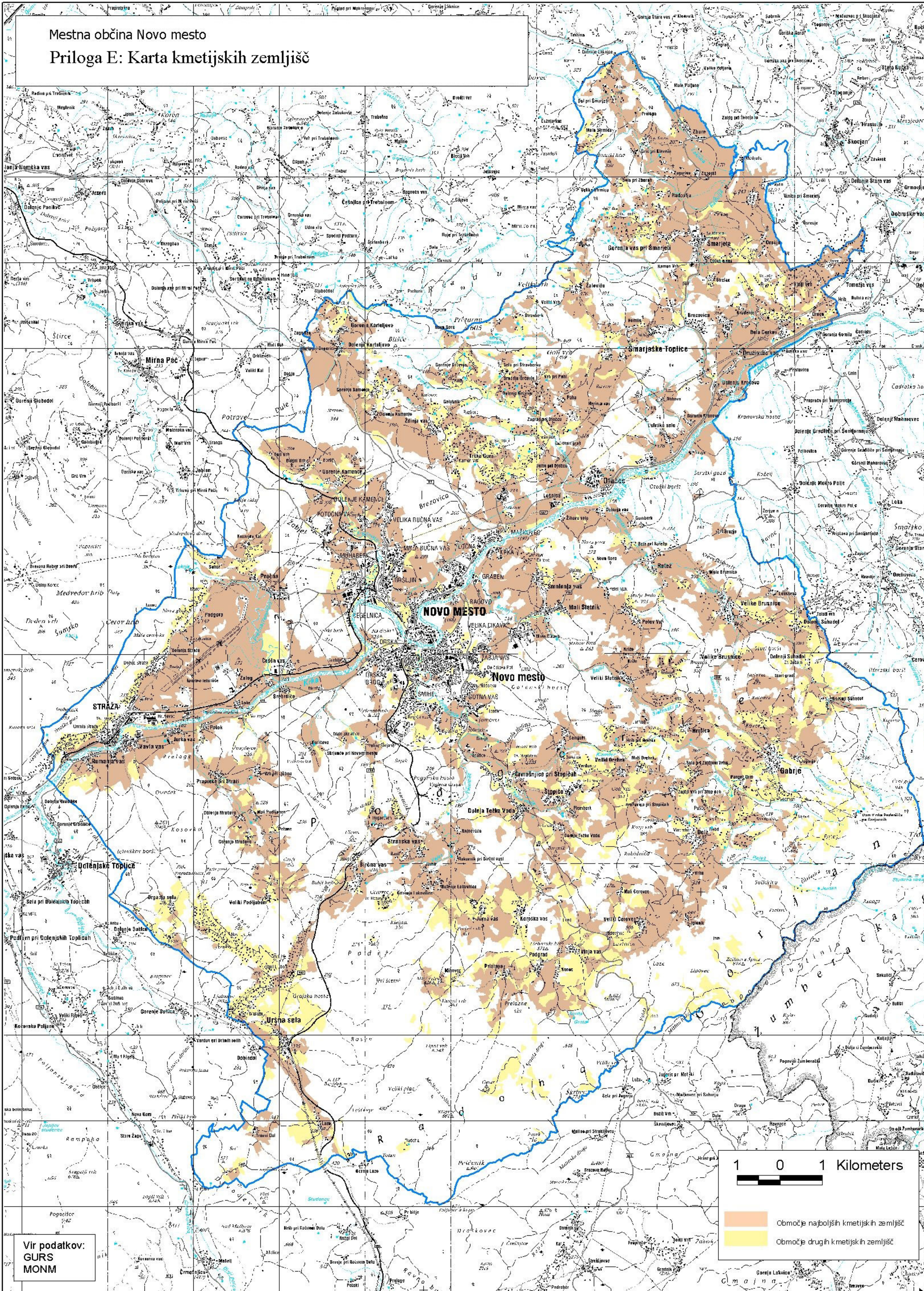
Priloga D: Karta območij kulturne dediščine in kulturnih spomenikov

Vir podatkov:
GURS
MONM

Mestna občina Novo mesto

Priloga E: Karta kmetijskih zemljišč

Vir podatkov:
GURS
MONM

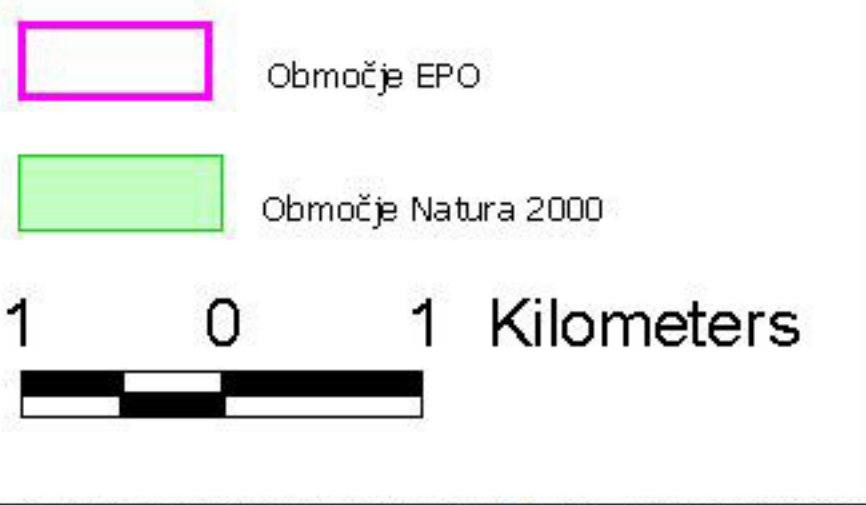
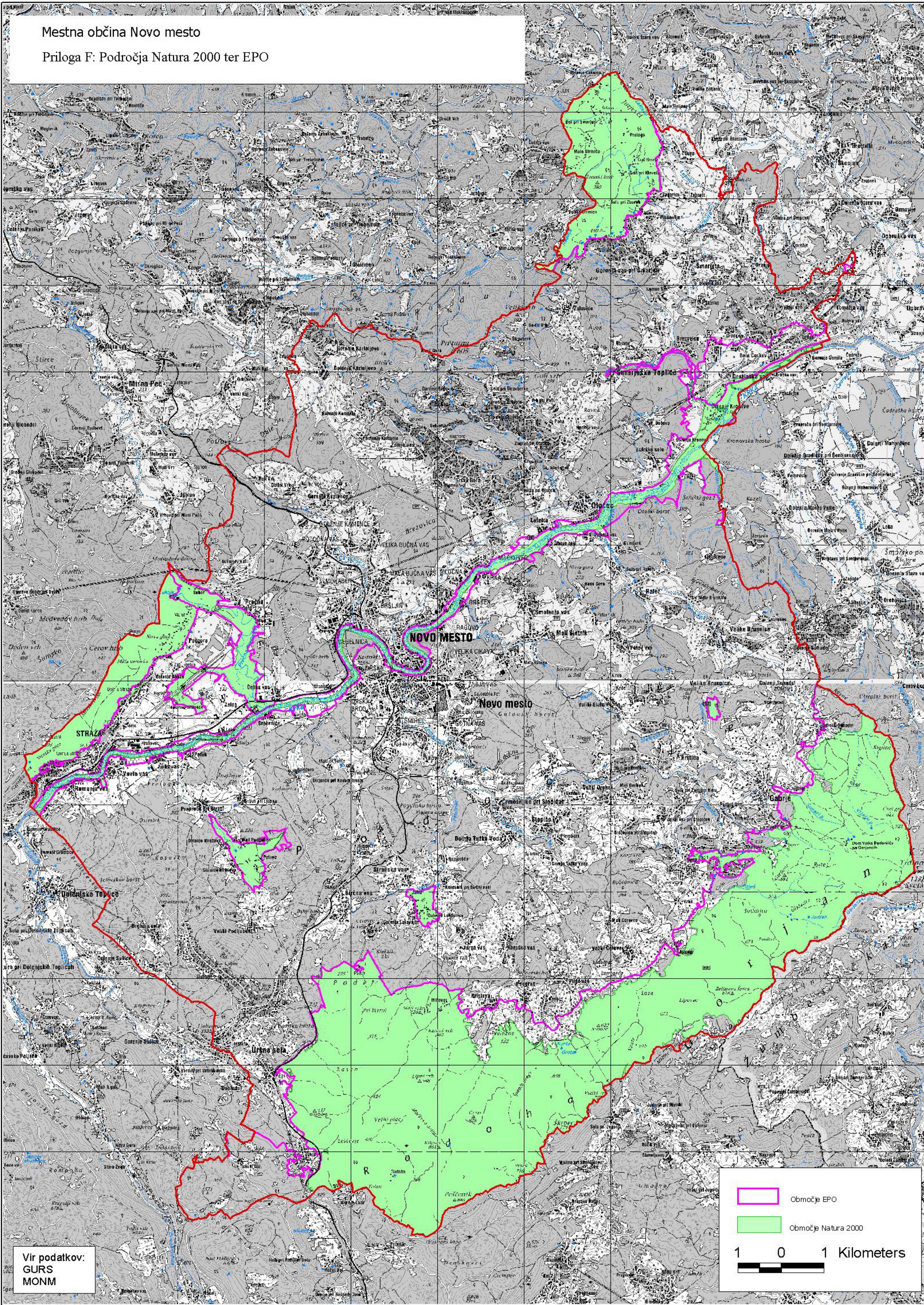
1 0 1 Kilometers

Območje najboljših kmetijskih zemljišč

Območje drugih kmetijskih zemljišč

Mestna občina Novo mesto

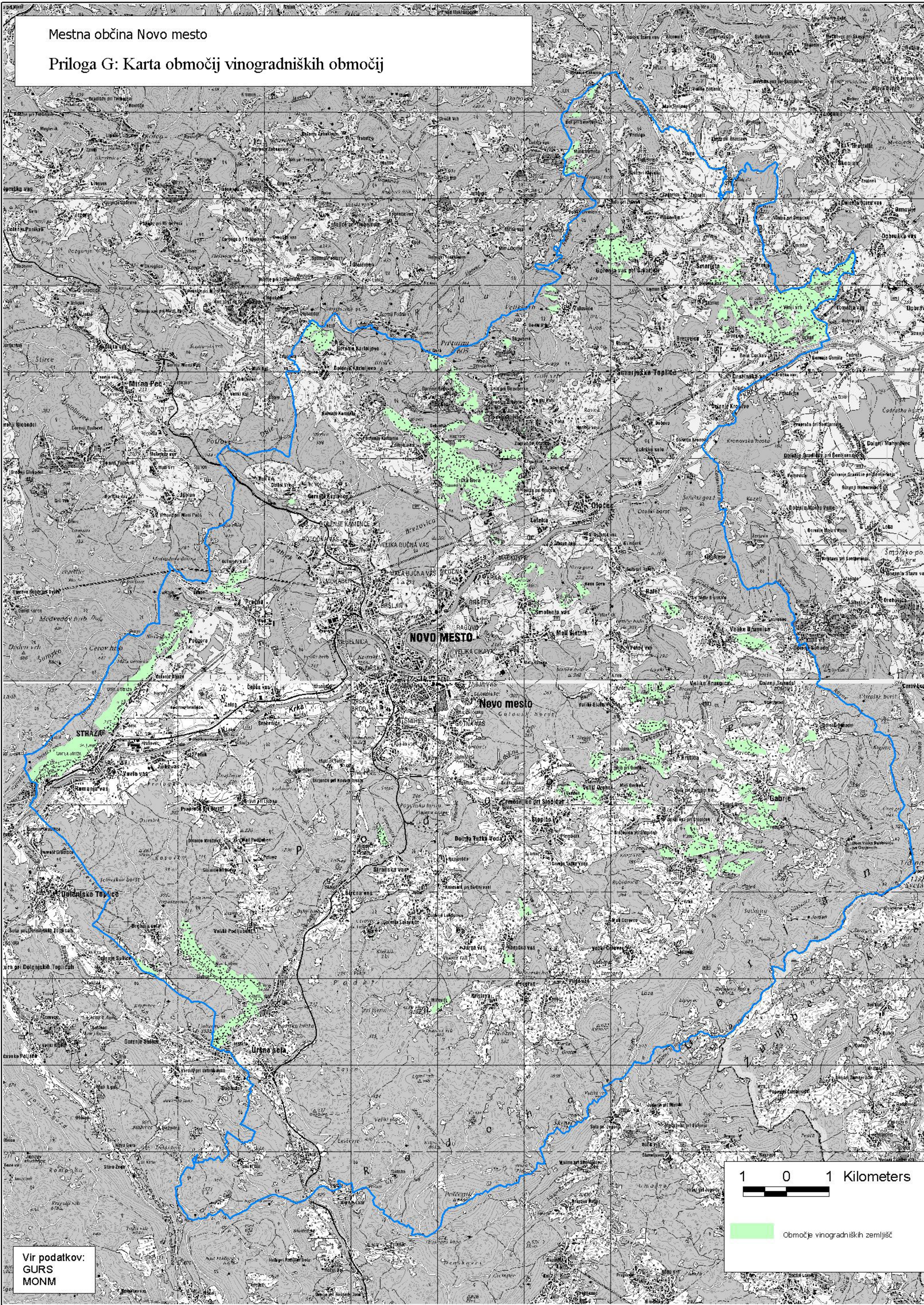
Priloga F: Področja Natura 2000 ter EPO

Vir podatkov:
GURS
MONM

Mestna občina Novo mesto

Priloga G: Karta območij vinogradniških območij

Vir podatkov:
GURS
MONM

